

IZVOD IZ STUDIJE

“Krivično delo nasilja u porodici -
pravna praksa u Republici Srbiji”

BEOGRAD

autorke:

prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić

prof. dr Nevena Petrušić

Prof. dr Nevena Petrušić
Prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić

IZVOD IZ STUDIJE
“Krivično delo nasilja u porodici -
pravna praksa u Republici Srbiji”

Separat izdaje:
Autonomni ženski centar, Beograd

Uz podršku: Development
Cooperation
Ireland

Celu studiju objavio je:
Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš

Dizajn, priprema i štampa
Bobana Macanović
Nataša Moravić Balkanski

Štampa:
MarDox, Beograd

Tiraž: 500

Beograd, 2005.

Sadržaj

Predgovor	5
Predmet i opis istraživanja.....	7
1. BACKGROUND ISTRAŽIVANJA	7
2. PREDMET ISTRAŽIVANJA	9
3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	10
4. METODOLOGIJA RADA	10
5. PRAVO NA ZAŠTITU OD PORODIČNOG NASILJA U REPUBLICI SRBIJI. 11	
5. 1. Društveni okvir novih zakonskih rešenja.....	11
5. 2. Krivičnopravna regulativa.....	12
Rezultati istraživanja.....	17
1. BEOGRAD.....	17
1. 1. Opšti podaci o predmetima	17
1. 2. Policijski predmeti	18
1. 3. Predmeti tužilaštva	21
1. 4. Sudski predmeti	28
Zaključci i predlozi.....	43

Ova publikacija sadrži izvode iz studije "Krivično delo nasilja u porodici pravna praksa u Republici Srbiji", koja je nastala kao rezultat istoimenog projekta Ženskog istraživačkog centra za edukaciju i komunikaciju iz Niša.

Namena publikacije je da pravnim stručnjacima pruži uvid u evidentirane probleme i pojave u pravnoj praksi procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici. Prezentovani rezultati analize pravne prakse, kao i stavovi i zaključci autorki, treba da pomognu pravnim profesionalcima u kritičkom sagledavanju sopstvene prakse i podstaknu ih da rade na unapredjenju funkcionisanja mehanizma krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici.

Publikacija je svojevrsni radni materijal koji može korisno poslužiti u pripremi stručnih razgovora i diskusija sudija i javnih tužilaca, u cilju zauzimanja jedinstvenih stavova u pogledu spornih pravnih pitanja sa kojima se u svom svakodnevnom radu susreću i zauzimanja pravilnih i jedinstvenih stavova u tumačenju i primeni krivičnopravnih normi.

Predgovor

Studija “Krivično delo nasilja u porodici - pravna praksa u Republici Srbiji” rezultat je naučno-istraživačkog projekta Ženskog istraživačkog centra za edukaciju i komunikaciju iz Niša, realizovanog sa ciljem da se prikupljanjem i analizom relevantnih podataka stekne uvid u pravnu praksu nastalu procesuiranjem dela porodičnog nasilja nakon usvajanja novih zakonskih rešenja u domenu krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici 2002. godine. Sprovedeno istraživanje predstavlja prvo kritičko sagledavanje jednoipogodišnje policijske, javnotužilačke i sudske prakse na teritoriji Srbije, koje je omogućilo da se evidentiraju negativne pojave i problemi koji se u pojedinim institucijama javljaju prilikom otkrivanja i prijavljivanja dela nasilja u porodici, sprovođenja krivičnog postupka i kažnjavanja izvršilaca dela. Pored toga, istraživanje je omogućilo da se utvrde stavovi profesionalaca o pojedinim pitanjima vezanim za učinioce i žrtve dela nasilja prema članovima porodice, da se sazna kako profesionalci sagledavaju ovu vrstu kriminaliteta, domete preventivnog i represivnog delovanja institucija sistema i pravce unapređenja postojećeg modela pravne zaštite od nasilja u porodici.

U knjizi su publikovani rezultati istraživanja i kritičke analize delovanja aktuelnog mehanizma krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji i ocena njegove delotvornosti i efikasnosti. Radi sticanja potpunog uvida u njegovu delotvornost, u uvodnom delu prezentovan je teorijski okvir nasilja u porodici, uz ukazivanje na rezultate dosadašnjih empirijskih istraživanja ovog fenomena na teritoriji Republike Srbije. Poslednji deo rada sadrži sintetizovane zaključke o pojavama uočenim u pravnoj praksi, smernice i sugestije za unapređenje rada na suzbijanju nasilja u porodici i pružanju pomoći žrtvama, kao i predloge u pogledu unapređenja institucionalne saradnje u preventivnom i represivnom delovanju i buduće normative delatnosti na izgradnji celovitog sistema pravne zaštite od nasilja u porodici.

Prema internoj podeli rada, na osnovu zajednički utvrđene strukture i metodologije, autorke su napisale sledeće delove knjige: prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić - "II. Nasilje u porodici – teorijski okvir"; "III. Rezultati istraživanja, 1.1. Beograd" i "III. Rezultati istraživanja, 1.4. Novi Sad", prof. dr. Nevena Petrušić - "III Rezultati istraživanja, 1.2. Leskovac", "III. Rezultati istraživanja, 1. 3. Niš", "III. Rezultati istraživanja, 1.5. Subotica", "3. Stavovi profesionalaca u policiji, tužilaštvu i sudu o nasilju u porodici". Plod zajedničkog rada autorki su delovi knjige pod marginalnim naslovima: "Background istraživanja", "Predmet istraživanja", "Ciljevi istraživanja", "Metodologija rada", "Primer društvene reakcije na porodično nasilje - put do pravde kroz lavirinte pravosudnog sistema" i "Zaključci i predlozi".

Objavljivanje studije "Krivično delo nasilja u porodici - pravna praksa u Republici Srbiji" motivisano je potrebom da se rezultati sprovedenog istraživanja učine dostupnim široj javnosti, kako bi se podstakla naučna i stručna rasprava o načinima prevladavanja uočenih problema, inicirao proces kritičkog preispitivanja sopstvene prakse u samim institucijama i doprinelo reaktiviranju započetog procesa izgradnje sveobuhvatnog sistema preventivne i represivne zaštite od nasilja u porodici, koji bi obezbedio pružanje pravovremene i efektivne pravne zaštite žrtvama nasilja u porodici.

Istraživanje čiji su rezultati bili predmet sagledavanja i kritičke analize u studiji knjizi, realizovao je Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju iz Niša, u saradnji sa advokatkinjama i pravicama, aktivistkinjama ženskih nevladinih organizacija iz Beograda, Leskovca, Niša, Novog Sada i Subotice. Istraživački tim činile su, pored autorki, i mr Slađana Jovanović, mr Marija Lukić, Diana Miladinović, Jelena Mitić, Marija Stegić i Marija Milićević iz Beograda, Marija Hanganzaro i Ljiljana Madžar iz Novog Sada, Milka Gabrić i Viktorija Balint iz Subotice, Snežana Milojković iz Leskovca i Ljubinka Filipović iz Niša. Uprkos teškoćama na koje su nailazile tokom istraživanja, one su profesionalno i znalački obavile sve postavljene zadatke, na čemu im najtoplije zahvaljujemo.

Veliku zahvalnost dugujemo i našim prijateljicama, Slavici Stojanović, Tanji Ignjatović, Lepi Mladenović i mr Nataliji Žunić, dugogodišnjim aktivistkinjama feminističkog pokreta u Srbiji, koje su nam pružile snažnu podršku i svojim sugestijama i predlozima doprinele svestranijem sagledavanju porodičnog nasilja. Reči zahvalnosti upućujemo i prof. Isabel Markus iz SAD, School of Law, Buffalo University, koja je izvršila superviziju prevoda zaključaka i preporuka.

Poslove statističke obrade i grafičke vizuelizacije obilja podataka obavio je Branko Stevanović, dipl. ing. elektronike, na čemu smo mu iskreno zahvalne.

Sprovođenje istraživanje i publikovanje studije "Krivično delo nasilja u porodici - pravna praksa u Republici Srbiji", finansijski je podržao Fond za otvoreno društvo iz Beograda, kome zahvaljujemo na pruženoj pomoći.

Autorke

Predmet i opis istraživanja

1. BACKGROUND ISTRAŽIVANJA

Nasilje u porodici na teritoriji Republike Srbije predstavlja veoma rasprostranjen oblik kriminaliteta. Višegodišnja ekonomska kriza, opšte osiromašenje stanovništva, sve veći broj nezaposlenih muškaraca i žena, nemogućnost zadovoljenja elementarnih egzistencijalnih potreba, dolazak velikog broja izbeglica, svi ovi razlozi uslovlili su da nasilje u porodici na teritoriji Srbije poprimi dramatičan obim i dinamiku. Evidentno je da su tokom poslednjih petnaest godine društvene krize porodični konflikti bili sve češći i sve intenzivniji.

Raspoloživi podaci pokazuju da nasilje u porodici ima veoma ozbiljne posledice na individualnom i društvenom planu i da su njegove žrtve daleko češće žene i deca nego odrasli muškarci. O tome, pre svega, govore podaci o broju poziva za pomoć, koji se upućuju organizacijama za podršku žrtvama domaćeg nasilja, SOS službama i savetovalištima za žene i decu žrtve nasilja, koji postoje u skoro svim većim gradovima u Srbiji. Istraživanja koja su poslednjih nekoliko godina vršile članice ženskih grupa u Srbiji, potvrđuju zaključak da je nasilje u porodici kompleksna i društveno uslovljena pojava.

Patrijarhalna shvatanja o porodičnim odnosima, potreba za očuvanjem intime porodičnog života, strah od osвете nasilnika, emotivna povezanost članova porodice, samo su neki od razloga zbog kojih žrtve retko prijavljuju ovaj oblik nasilja. Neprijavlivanje slučajeva nasilja u porodici takođe je uslovljeno neadekvatnim postupanjem zaposlenih u socijalnim, medicinskim i pravosudnim institucijama, koji nasilje u porodici uglavnom tretiraju kao privatnu stvar, smatrajući da je žrtva odgovorna za nasilje koje trpi. Nastavljanju cik-

lusa nasilja doprinose neodgovarajući tretman i sankcionisanje nasilnika, diskriminacija žrtve i nedostatak odgovarajuće podrške i pomoći, prećutno prihvatanje i odobravanje nasilja i dr.

Ukazujući na negativne posledice nasilja u porodici i na nepostojanje adekvatnih mehanizama zaštite žrtava nasilja, ženski pokret u Srbiji zahtevao je promenu odnosa države i društva prema ovoj društveno opasnoj pojavi, zalažući se da nasilje u porodici dobije odgovarajući tretman u društvu, te da samo nasilje i iskustva žrtava nasilja postanu društveno vidljiva. Borba za realizaciju ovog zahteva i lobiranje za usvajanje odgovarajućih zakonodavnih promena u oblasti krivičnog i porodičnog zakonodavstva, trajala je više od deset godina. U proteklom periodu organizovan je veliki broj kampanja, konferencija i javnih manifestacija protiv nasilja u porodici, sa ciljem da se javnost upozna sa porodičnim nasiljem i njegovim negativnim posledicama. Takođe, izrađen je "Model pravne zaštite od nasilja u porodici"¹ celovit i koherentan sistem pravne zaštite od porodičnog nasilja zasnovan na prožimanju građanskopravnih (porodičnopravnih) i krivičnopravnih zaštitnih mera. Ovaj Model zaštite, rađen po međunarodnim standardima i ugledu na rešenja u pojedinim savremenim uporednim pravnim sistemima, podržao je ženski pokret u Srbiji i nizom aktivnosti lobirao za njegovo usvajanje.

Sveukupna aktivnost ženskog pokreta u Srbiji u proteklom periodu rezultirala je usvajanjem novih zakonskih rešenja u domenu krivičnog prava. Narodna Skupština Republike Srbije donela je 28. 2. 2002. godine Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije,² kojim je, pored ostalog, u čl. 118a predviđeno novo krivično delo nasilje u porodici. Do stupanja na snagu ovog Zakona, u slučajevima nasilja u porodici primenjivane su odredbe Krivičnog zakona Republike Srbije o lakoj ili teškoj telesnoj povredi i drugim krivičnim delima iz domena opšteg kriminaliteta. Takođe, odgovarajućim izmenama Krivičnog zakona, obezbeđena je krivičnopravna zaštita žena od seksualnog nasilja u braku, time što je inkriminisano silovanje bračne supruge.

Primena Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije započela je njegovim stupanjem na snagu 9. marta 2002. godine. Prvi meseci primene ovog Zakona pokazali su da se odredbe o nasilju u porodici na različite načine i pogrešno primenjuju. Preliminarna istraživanja³ pokazala su da se u pogledu kvalifikacije dela još uvek sledi stara praksa, tako da se mnoga protivpravna ponašanja, iako imaju sve elemente krivičnog dela nasilja u porodici, podvode pod laku i tešku telesnu povredu. S druge strane, pokazalo se da organi krivičnog gonjenja i sud različito tumače pojam "član po-

1 "Model pravne zaštite od nasilja u porodici" izradila je 1998. godine Radna grupa Viktimološkog društva Srbije. Tekst Modela objavljen je u: Ristanović, V., Porodično nasilje u Srbiji, Viktimološko društvo Srbije, Prometej, Beograd, 2000, str. 117-138.

2 Sl. glasnik RS, 10/2002.

3 Konstantinović Vilić S., Petrušić, N.: *Krivično delo nasilja u porodici - analiza slučajeva sa područja grada Niša*, Temida, 2/2003, str. 27-37.

rodice”, te je bilo evidentno da se u praksi članovima porodice ne smatraju bivši bračni partner, bivši i sadašnji vanbračni partner, ostali članovi bračne ili vanbračne porodice, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu i dr. Takođe, bilo je indicija da policija i sudovi na različite načine tumače pojedine zakonske pojmove kao što su “zajednički život”, “porodica” i dr., što dovodi do nejednake primene zakona.

Tokom godinu i po dana primene krivičnih propisa kojima je inkriminirano nasilje u porodici, formiran je dovoljan kvantum pravne prakse, čije istraživanje pruža mogućnost za kritičko sagledavanje delovanja postojećeg mehanizma krivičnog pravne zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji. Saglasno tome, izvršeno istraživanje omogućilo je da se prikupe i analiziraju relevantni podaci o postupcima vezanim za procesuiranje dela nasilja u porodici, da se utvrde pravni stavovi i shvatanja profesionalaca, izraženi u pravnoj praksi prilikom primene krivičnih propisa, i oceni praktična delotvornost i efektivnost postojećih instrumenata pravne zaštite od nasilja u porodici.

2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja obuhvatio je krivična dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZ RS, ali i druga krivična dela sa elementom nasilja koja su izvršena prema članovima porodice. Osnovni razlog za određivanje predmeta istraživanja na ovaj način bio je da se istraživanjem obuhvate i ona krivična dela koja u praksi nisu kvalifikovana kao nasilje u porodici, a koja, prema shvatanju autorki, imaju sve elemente ovog krivičnog dela. S druge strane, samo ovako određeni predmet istraživanja pruža mogućnost da se sagleda obim i rasprostranjenost nasilja u porodičnim odnosima između članova porodice, s obzirom da se veliki broj nasilničkih ponašanja u okviru porodice, zbog pogrešne pravne kvalifikacije, statistički ne evidentira kao nasilje u porodici.

Neposredni predmet istraživanja, koje je sprovedeno u periodu od četiri meseca, bili su svi policijski, javnotužilački i sudski predmeti formirani prilikom procesuiranja dela sa elementom nasilja izvršenim prema članovima porodice: svi oblici ubistva (čl. 47, 48, 49. KZRS) i pokušaj ubistva, teška telesna povreda (čl. 53. KZRS i pokušaj), laka telesna povreda (čl. 54), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (čl. 56. KZRS), ugrožavanje sigurnosti (čl. 67. KZRS), kleveta (čl. 92. KZRS) i nasilje u porodici (čl. 118a KZRS). Pored prikupljanja podataka iz samih predmeta, relevantne informacije prikupljene su i putem intervjua koji je vođen sa profesionalcima iz policije, tužilaštva i suda neposredno angažovanim u procesuiranju dela nasilja u porodici.

Istraživanjem je obuhvaćen period od 9. marta 2002. godine, kada je Zakon stupio na snagu, do 30. decembra 2003. Ukupno je pregledano i analizirano 620 predmeta, i to: 159 policijskih predmeta, 251 predmet tužilašt-

va i 210 sudskih predmeta. Kao deo istraživanja, posebno je analiziran jedan reprezentativni primer porodičnog i bračnog nasilja, koji verno ilustruje nemoć žrtve da se izbori za svoje pravo i da od zvaničnih državnih organa i institucija dobije adekvatnu zaštitu.

3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj istraživačkog projekta “Krivično delo nasilja u porodici - pravna praksa u Republici Srbiji” bio je da se stekne saznanje o postupanju policije i organa pravosuđa u Republici Srbiji u slučajevima primene svih oblika nasilja prema članovima porodice. Istraživanje treba da pokaže kako se primenjuje čl. 118a Krivičnog zakona Republike Srbije kojim je predviđeno novo krivično delo nasilje u porodici, da omogući evidentiranje i sagledavanje problema vezanih za pravnu kvalifikaciju dela nasilja u porodici i procesuiranje dela nasilja u porodici. Rezultati istraživanja trebalo bi da doprinesu formulisano predloga budućeg Nacionalnog plana za borbu protiv nasilja u porodici i strateškom planiranju koordinisane društvene akcije koja obezbeđuje adekvatne institucionalne mehanizme za registrovanje i praćenje slučajeva nasilja u porodici, protokole o međuinstitucionalnoj saradnji na lokalnom i nacionalnom nivou u preventivnom i represivnom delovanju, programe edukacije profesionalaca, standardizaciju u tretmanu nasilja u porodici i druge neophodne mere za sprečavanje nasilja u porodici.

4. METODOLOGIJA RADA

Realizacija ciljeva projekta ostvarena je istraživanjem prakse u procesuiranju dela sa elementom nasilja prema članovima porodice u pet gradova u Srbiji: Beograd, Novi Sad, Subotica, Niš i Leskovac. Projekat je realizovan kroz tri faze, u periodu od 12 meseci.

U pripreмноj fazi, utvrđena je metodologija istraživanja, izrađena naučna aparatura i plan istraživanja, uključujući i izradu odgovarajućih upitnika, pisanih uputstava za istraživački rad, izbor uzorka, način prikupljanja podataka i dr. Takođe, izvršen je izbor istraživačica i pripremljen programa njihove instruktaže, koji je obuhvatio sledeće teme: “Nasilje u porodici kao društvena i pojedinačna pojava i kao posebno krivično delo”, “Određivanje predmeta i cilja istraživanja”, “Uputstva za prikupljanje podataka o krivičnim delima sa elementima nasilja izvršenim u porodici, izvršiocima i žrtvama”, “Objašnjenje anketnog upitnika kao instrumenta za prikupljanje podataka” i “Način uspostavljanja kontakta istraživačica sa institucijama i predstavljanja samog istraživanja”.

Nakon dvodnevnoг instruktivnoг seminara, uspostavljen je kontakt sa relevantnim institucijama, radi dobijanja potrebnih dozvola za istraživanje. Is-

traživanje je sprovedeno prema jedinstvenoj metodologiji, primerenoj predmetu i ciljevima istraživanja. Prikupljeni podaci su selektovani, statistički obrađeni, naučno analizirani i prezentovani.

5. PRAVO NA ZAŠTITU OD PORODIČNOG NASILJA U REPUBLICI SRBIJI

5. 1. Društveni okvir novih zakonskih rešenja

Dosadašnja istraživanja nasilja u porodici pokazuju da na javljanje nasilja u porodici, posebno u braku, najviše utiču patrijarhat, društveni, posebno ekonomski faktori i međugeneracijska transmisija nasilja. Na javljanje partnerskog nasilja posebno utiču: model nasilja i model žrtve koje su muškarci i žene usvojili u svojim primarnim porodicama, patrijarhalni stav da je muškarac "glava porodice", a da je žena ta koja treba da čuti i trpi, nasilno rešavanje konflikta, kao obrazac ponašanja ljudi u sukobu, opšta diskriminacija prema ženama, koja se, između ostalog, ogleda u odobravanju nasilja nad ženama u porodici, pri čemu samo nasilje, kao mehanizam kontrole, uvećava moć nasilnika.

Pored faktora koji potiču iz društvene sredine i društvenih okolnosti, značajno je pomenuti nedostatak veštine komuniciranja i pregovaranja u konfliktnim situacijama između partnera, psihičke faktore, kao što su stavovi, vrednosti i ponašanje, kao i psihosocijalne faktore.

Društvena i ekonomska kriza u Srbiji u toku poslednje decenije, tranzicija ka kapitalizmu, uz postojeća tradicionalna i patrijarhalna shvatanja, koja se nisu promenila, nesumnjivo su značajno uticali na povećanje kriminaliteta nasilja u celini, posebno nasilja u porodici. Zbog toga je, prilikom traženja rešenja za problem nasilja uopšte i posebno nasilja u porodici, neophodno poći od širih struktura ekonomske, rodne i etničke nejednakosti u društvu.

Potrebno je naglasiti da je loš ekonomski položaj, koji ženama onemogućava da žive samostalno čak i kada su zaposlene i zarađuju, značajniji kao prepreka napuštanju nasilnika nego kao faktor koji doprinosi samom nasilju. Ovaj stav potvrdilo je kvantitativno istraživanje porodičnog nasilja u Srbiji, koje je sproveo istraživački tim Viktimološkog društva Srbije krajem 2001. godine. Dobijeni podaci pokazuju da egzistencijalni problemi predstavljaju jednu od najvećih prepreka koja sprečava žene da napuste nasilnika. Pri tome, nemogućnost rešenja stambenog pitanja očigledno ima posebno značajan uticaj na odluku žene da ostane u nasilnoj zajednici.

Najteži oblici porodičnog nasilja ispoljavaju se u partnerskim odnosima. Navodimo nekoliko drastičnih primera porodičnog nasilja koje je zabeležila naša dnevna štampa u periodu 2002-2004:

- Dana 5. 12. 2002. godine Verislav Jurišević (25) iz Kragujevca zaklao je devojkicu Milanku Marković (25) prilikom dogovora za venčanje.

- Dana 11. 1. 2003. godine policajac Dušan Rajković u Novom Sadu ubio je hicima iz pištolja svoju devojku Ivanu Horvat, a zatim izvršio samoubistvo.
- Ninoslav Kamenović (24) zadavio je 30. 4. 2003. godine u Pirotu Emiliju Dimov (25), sa kojom se duže vremena zabavljao, a zatim se obesio.
- Dana 11. 5. 2003. godine u selu Saranovu kod Kragujevca Petar Kojadinović (51) iskasapio je svoju suprugu Ljiljanu (29). Motiv ubistva je bila ljubomora i Petrova sumnja da je Ljiljana trudna sa drugim čovekom.
- U noći između 15. i 16. 5. 2003. godine Branislav Živanov (32), sekretar OO SPS u Bačkoj Palanci, sa više od deset udaraca velikim kuhinjskim nožem ubio je svoju suprugu Katarinu (31). Branislav i Katarina bili su u braku nepune tri godine i, prema izjavama suseda, živeli su u izuzetnoj harmoniji i ljubavi.
- Siniša Spasić iz Niša uhapšen je zbog postojanja osnovane sumnje da je 31.12.2003. godine pretukao svoju suprugu Vukanu (61) i na taj način prouzrokovao njenu smrt. Spasić je pozvao hitnu pomoć izjavljujući da je našao suprugu mrtvu. Međutim, lekari su konstatovali da na njenom telu, koje je nađeno na podu, postoje brojne povrede, prelom rebara, nosne kosti, modrice i opekotine.
- Aleksandar Đorđević (49) iz sela Vran Dol u opštini Bela Palanka, 7. jula 2004. godine ubio je suprugu Žaklinu (38), tasta Slavoljuba (65) i taštu Jelicu Marković (59) iz sela Crvena Reka. Svedok zločina bio je petogodišnji Žaklinin bratanac.

5.2. Krivičnopravna regulativa

Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije od 28.2.2002. u čl. 118a predviđa novo krivično delo "nasilje u porodici".

Prema važećem KZ ili čl. 118a KZRS, postoje četiri oblika izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici, od najlakšeg do najtežeg.

Radnja prvog oblika krivičnog dela se sastoji u upotrebi sile ili ozbiljne pretnje da će se napasti na život ili telo čime se povređuje ili ugrožava telesni ili duševni integritet člana porodice. Ovom odredbom pruža se zaštita članu porodice koji je žrtva fizičkog nasilja koje ima za posledicu laku telesnu povredu i/ili psihičkog nasilja. Za ovaj oblik je predviđeno kažnjavanje novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.

Iskustva žena koje su bile izložene fizičkom nasilju pokazuju da se fizičko nasilje vrši na različite načine i različitim sredstvima. Ono obuhvata: batinjanje, udaranje pesnicama po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vrelom vodom, peglom ili drugim vrelim predmetima, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem, drvenim, metalnim ili drugim predmetima itd.

Usled primene fizičkog nasilja, može da dođe do nanošenja lake telesne povrede (modrica - hematoma, kontuzija, čvoruga, ogrebotina i sl.) i lakog narušavanja zdravlja žrtve. Postoje dva oblika lake telesne povrede: "obična" i "opasna" laka telesna povreda. "Obična" laka telesna povreda postoji u sledećim slučajevima: usled telesne povrede, odnosno narušavanja zdravlja, nije doveden u opasnost život povređenog, niti je prouzrokovana opasnost za njegov život; nije uništen ili trajno ili u znatnoj meri oslabljen nijedan deo tela ili organ; nije prouzrokovana trajna ili privremena nesposobnost za rad povređenog, niti trajna nesposobost za rad koji predstavlja glavno zanimanje povređenog; zdravlje povređenog nije trajno, ni teško narušeno; nije prouzrokovana unakaženost, niti deformisanost telesnog izgleda povređenog.

Psihičko nasilje, u smislu odredbe ovog člana, sastoji se u ozbiljnoj pretnji da će se napasti život ili telo člana porodice. Pretnja treba da bude objektivno ozbiljna i da subjektivno izazove osećanje ugrožene sigurnosti. Subjektivno osećanje ugrožene sigurnosti zavisi od psihičkih karakteristika lica kome se preti, što znači da jedna ista pretnja neće izazvati isti osećaj ugrožavanja sigurnosti kod lica različitih psihičkih osobina. Radnja krivičnog dela se sastoji u različitim oblicima verbalne agresije kao što su: pretnje batinama, ubistvom, izbacivanjem iz stana, oduzimanjem dece, slanjem u psihijatrijsku bolnicu; kao i zastrašivanjem; ucenjivanjem; kontrolisanjem kretanja, zabranom izlaženja van kuće, i sl. Psihičko nasilje nije spolja vidljivo, ali su posledice psihičkog nasilja dugotrajne i negativno utiču na celokupan psihički život.

Ovde se postavlja pitanje da li se ostali oblici psihičkog nasilja (verbalna uvreda, realna uvreda, simbolična uvreda, kleveta), ako je žrtva član porodice, mogu podvesti pod čl.118a st.1. ili se u tim slučajevima radi o posebnim krivičnim delima uvrede i klevete.

Drugi oblik izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici postoji ako je pri izvršenju dela iz st.1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Posledica radnje izvršenja u ovom slučaju može da bude nanošenje lake telesne povrede, ali drugog oblika lake telesne povrede (tzv. "opasne lake telesne povrede"). Povrede su iste kao u slučaju "obične" lake telesne povrede, a razlika je u tome što je prilikom izvršenja dela korišćeno oružje ili oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Za ovaj oblik predviđeno je kažnjavanje zatvorom od 6 meseci do 5 godina.

U oba slučaja vrlo je važno da se žrtva posle povređivanja što pre javi le-

karu i da traži lekarsko uverenje u kome će detaljno biti opisane povrede. Lekarsko uverenje se podnosi državnom tužiocu.

Treći oblik postoji u slučaju kada je izvršeno nasilje prouzrokovalo tešku telesnu povredu ili trajno i teško narušavanje zdravlja člana porodice ili je delo izvršeno prema maloletniku.

Posledica teške telesne povrede je oštećenje ili narušenje telesnog integriteta ili prouzrokovanju telesnog (organskog) ili duševnog obolenja. Prema tome, prilikom izvršenja teške telesne povrede postoji teško narušavanje telesnog integriteta ili zdravlja žrtve. S obzirom na težinu posledice postoje dva oblika teške telesne povrede: obična teška telesna povreda i osobito teška telesna povreda. U odredbama zakona o teškoj telesnoj povredi čl. 53 KZRS predviđena su još dva oblika: teška telesna povreda kvalifikovana smrću i teška telesna povreda na mah.

Obična teška telesna povreda postoji: ako usled teške telesne povrede ili teškog narušenja zdravlja nije doveden u konkretnu opasnost život povređenog; ako je uništen ili u trajnoj meri oslabljen neki deo tela ili organ koji nije od vitalnog značaja za organizam ili ako vitalni organ nije oslabljen trajno ili u znatnoj meri; ako je prouzrokovana nesposobnost za rad, ali ne trajno ili jeste trajno, ali nije teško i ne odnosi se na rad povređenog koji je njegovo osnovno zanimanje, već na vršenje neke druge delatnosti; ako narušavanje zdravlja povređenog nije trajno ili jeste trajno ali nije teško; ako je prouzrokovana samo deformisanost telesnog izgleda.

Osobito teška telesna povreda postoji: ukoliko je usled telesne povrede ili narušenja zdravlja doveden u konkretnu opasnost život povređenog; uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen koji važni deo tela ili organ; prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povređenog, prouzrokovano trajno ili teško narušenje zdravlja povređenog.

Za ovaj oblik krivičnog dela - predviđena je kazna zatvora od dve do deset godina.

Najteži oblik krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a st. 4 postoji u slučaju kada nasilje dovede do smrti člana porodice. Za ovaj oblik krivičnog dela, koji je po svojim obeležjima izjednačen sa krivičnim delom ubistva, predviđena je kazna zatvora najmanje 10 godina.

U sklopu porodičnog nasilja treba pomenuti seksualno nasilje, koje se često javlja zajedno sa fizičkim i psihičkim nasiljem. U čl. 118a nije predviđeno seksualno nasilje kao oblik porodičnog nasilja, pa se, ukoliko je žrtva član porodice, primenjuju odredbe glave XII - krivična dela protiv dostojanstva ličnosti i morala.

Nasilje u seksualnim deliktima ispoljava se kao prinuda na obljudu upotrebom sile ili pretnje, polna zloupotreba i zlostavljanje dece i mlađih osoba, zloupotreba odnosa nadmoći i zavisnosti, primena nasilja u grupi, uz telesno oštećenje i lišavanje života žrtve. Ovoj grupi pripadaju sledeća krivična dela: seksualno zlostavljanje, koje se sastoji u seksualnom zlostavljanju ili gruboj po-

vredi dostojanstva ličnosti u sferi polnog života, silovanje, koje se sastoji u prinudi na obljubu ženskog lica upotrebom sile ili pretnjom da će se neposredno napasti na život i telo tog ili njemu bliskog lica, što znači da je posle najnovijih izmena KZRS inkriminisano silovanje u braku, prinuda na obljubu ili protivprirodni blud, obljuba ili protivprirodni blud sa nemoćnim licem, obljuba ili protivprirodni blud sa licem koje nije navršilo 14 godina, obljuba ili protivprirodni blud zloupotrebom položaja, bludne radnje, protivprirodni blud, podvođenje ili omogućavanje vršenja bluda, iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju i trgovina ljudima.

S obzirom na to da je čl. 103. KZRS inkriminisao silovanje u braku, postavlja se niz praktičnih pitanja, među kojima je najznačajnije vezano za otpor koji žrtva pruža silovatelju: ili da li postoji silovanje ako žrtva, bračna ili vanbračna supruga, ne pruža otpor izvršiocu?

Iz zakonske definicije silovanja proizilazi da se radi o nepravom krivičnom delu koje je sastavljeno iz jednog krivičnog dela - prinude i jednog inače dozvoljenog ponašanja - obljube. Prinuda je neophodan element za postojanje krivičnog dela silovanja, a kao dokaz primenjene prinude zahteva se postojanje otpora žrtve. Međutim, pravilno se primećuje da nepružanje otpora ne znači istovremeno pristanak žrtve. Pojam otpora mora biti ekstenzivnije shvaćen u tom smislu da pristanak žrtve ne postoji u slučajevima kada ona iz nekih razloga (stanja u kome se nalazila, straha, nesrazmere u fizičkoj snazi između nje i učinioca) nije bila u stanju da pruži otpor ili je otpor pružala, ali nisu ostali tragovi tog otpora na telu učinioca. Kod pružanja otpora, njegove spoljne manifestacije mogu da budu veoma različite, a otpor treba da se kreće u granicama fizičke snage žrtve i njenih konkretnih mogućnosti za odbranu. Smatra se da otpor postoji i onda kada je žrtva u fizičkoj ili psihičkoj nemogućnosti da daje otpor, a pasivno trpljenje žrtve iznuđeno pretnjom ili silom očigledno ne predstavlja dobrovoljni pristanak na obljubu koji bi isključivao postojanje krivičnog dela silovanja.

Posebno treba razmotriti načine dokazivanja izvršenja ovog krivičnog dela i raspoloživa dokazna sredstva. Pri tome, treba imati u vidu rezultate dosadašnjih istraživanja neprijavljenih slučajeva silovanja u braku. Istraživanja pokazuju da silovanje u braku može da se javi samostalno, bez drugih oblika nasilja, ali i zajedno sa ostalim nasilničkim ponašanjima kao najčešći oblik agresije. U odnosima koji se karakterišu teškim nasilništvom, žestok seksualni napad se može desiti čak nekoliko puta mesečno. Seksualni napad je naročito težak oblik bračnog nasilja. Moguće je nanošenje intenzivnog fizičkog bola u toku dužeg vremenskog perioda, telesnih povreda od površinskih modrica i oderotina do unutrašnjih povreda i unakaženosti. Psihičko dejstvo seksualnog napada takođe može da bude ekstremno: - zabeleženi su slučajevi teških emocionalnih kriza, depresija, sklonosti samoubistvu. Kao posebno teški, zabeleženi su slučajevi silovanja, koje su izvršili bračni partneri prema svojim suprugama tokom njihove trudnoće.

Značajna promena do koje je došlo najnovijim izmenama KZ jeste pokre-

tanje krivičnog postupka u slučaju postojanja krivičnog dela "nasilje u porodici". Krivično gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti, što znači da državno tužilaštvo pokreće krivični postupak.

Žrtve nasilja u porodici mogu da budu i deca. Deca su često žrtve psihičkog nasilja kada prisustvuju scenama nasilja između roditelja. Stoga je sasvim opravdano da se protiv nasilnika pokrene krivični postupak zbog krivičnog dela iz čl. 118a ukoliko je dete - žrtva bilo očevidac fizičkog nasilja primenjenog prema najbližem članu porodice. Deca su zaštićena od zanemarivanja i zlostavljanja posebnom inkriminacijom u okviru čl. 118. Radnja izvršenja ovog krivičnog dela sastoji se u grubom zanemarivanju dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja. Izvršiocima su roditelji, usvojioci, staraoci ili druga lica koja imaju obavezu da se staraju o maloletniku i da ga vaspitavaju. Da bi postojalo krivično delo nije potrebno da dođe do uočljivih pojava poremećaja u ponašanju, niti oštećenja zdravlja. Izostavljanjem nastale posledice (poremećaj u ponašanju, zdravstvene tegobe i sl.) iz bića krivičnog dela još više se proširuje zaštita maloletnih lica od grubog zanemarivanja.

Šta je "grubo zanemarivanje", ocenjuje se u svakom pojedinačnom slučaju, s obzirom na intezitet, učestalost posledica i okolnosti pod kojima se zanemarivanje čini, ali i s obzirom na subjektivne momente (mržnja, nezainteresovanost, sadizam, itd.). Grubo zanemarivanje se mora odnositi na zbrinjavanje i vaspitavanje maloletnika. Oba oblika, grubo zanemarivanje dužnosti zbrinjavanja i grubo zanemarivanje dužnosti vaspitavanja, povezani su i, po pravilu, pojavljuju se istovremeno.

Kod ovog krivičnog dela, radnja zanemarivanja zbrinjavanja može biti izvršena činjenjem i nečinjenjem. Grubo zanemarivanje zbrinjavanja postoji i u onim slučajevima kada se roditelj odaje skitnji i neradu, kad ne privređuje, troši svoju platu na provod ili piće, prodaje stvari iz kuće i time ugrožava egzistenciju članova porodice. Zanemarivanje vaspitanja takođe se može izvršiti činjenjem i nečinjenjem, kada se ne preduzimaju radnje neophodne za vaspitanje maloletnika, kao i kada se ne sprečava devijantno ponašanje maloletnika.

Drugi, teži oblik ovog krivičnog dela postoji u slučaju prinuđavanja maloletnika na preteran rad ili rad koji ne odgovara njegovom uzrastu, na prosjačenje ili vršenje drugih radnji štetnih za njegov razvoj. Krivično delo postoji iako zapuštanje nije jedini i isključivi faktor koji je doveo do delinkventnog ponašanja maloletnika. Dovoljno je da je zapuštanje uticalo u velikoj meri na devijantno i delinkventno ponašanje maloletnika.

Rezultati istraživanja

Pravna praksa u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici istražena je prikupljanjem podataka iz policijskih predmeta, predmeta u tužilaštvu i sudskih predmeta. Predmet sagledavanja i analize bila su dela nasilja prema članovima porodice, ona koja su kvalifikovana kao krivična dela nasilja u porodici (čl. 118a KZRS), kao i svi oblici ubistva (čl. 47, 48, 49. KZRS), pokušaj ubistva, teška telesna povreda (čl. 53 KZRS i pokušaj), laka telesna povreda (čl. 54), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (čl. 56. KZRS), ugrožavanje sigurnosti – čl. 67. KZRS, kleveta (čl. 92. KZRS), nasilje u porodici (čl.118a).

U daljem tekstu, prezentovani su prikupljeni podaci o učiniocima i žrtvama krivičnih dela, o samom delu, kao i podaci vezani za postupanje policije i pravosudnih organa, tužilaštva i suda. Podaci su obrađeni, razvrstani i analizirani s obzirom na grad u kome je istraživanje sprovedeno, uz ukazivanje na nedostatke u primeni propisa i probleme koji se javljaju usled pogrešne primene krivičnopravnih odredbi.

1. BEOGRAD

1. 1. Opšti podaci o predmetima

Analizirani uzorak čini 285 predmeta, i to: policijskih predmeta 56, predmeta tužilaštva 120 i sudskih predmeta 109. U svim ovim predmetima procesuirana su dela nasilja prema članovima uže i šire porodice. Kako je istraži-

vanje sprovedeno u nekoliko beogradskih sudova i tužilaštava, formirani uzorak predmeta odgovarao bi slučajno formiranom reprezentativnom uzorku predmeta. Samo u jednom manjem broju predmeta u kojima je izvršeno delo kvalifikovano kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, na osnovu popunjenih upitnika iz policije, tužilaštva i suda, bilo je moguće sagledati postupak u celini počev od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke.

U pogledu kvalifikacije krivičnog dela, na osnovu podataka iz sudskih predmeta može se konstatovati da je znatno manji broj učinjenih dela kvalifikovan kao krivično delo iz čl. 118a KZRS, a mnogo veći broj kao laka telesna povreda, teška telesna povreda i ugrožavanje sigurnosti. Smatramo da je u svim slučajevima u kojima su se kao učinioci i žrtve pojavljivali članovi šire porodice (svekar, tašta, zet, šurak i sl.), koji žive u zajedničkom domaćinstvu, trebalo izvršiti drugačiju kvalifikaciju i radnje učinilaca tretirati kao nasilje u porodici.

1. 2. Policijski predmeti

Ukupan broj pregledanih policijskih predmeta je 56. U 22 policijska predmeta izvršen je neposredan uvid, a za 34 izvor podataka bila je Informacija o aktivnostima Sekretarijata unutrašnjih poslova u Beogradu – Uprava za analitiku, evidencije i informatiku na suzbijanju zapuštanja i zlostavljanja maloletnih lica i nasilja u porodici u 2003. godini od 23. 9. 2003. U Informaciji SUP-a istaknuto je, pored ostalog, da Sekreterijat u Beogradu, posle sankcionisanja nasilja u porodici u krivičnom zakonu kao posebnog krivičnog dela, nastavlja da u okviru svog delokruga rada poklanja posebnu pažnju ovoj problematiki i da, u skladu sa raspoloživim mogućnostima “ostruči kadar”. Nije navedeno šta se promenilo u postupanju policije, s obzirom da se krivično delo goni po službenoj dužnosti, da li postoji utvrđen protokol postupanja sa nasilnicima i žrtvama, na koji način se edukuje kadar, da li postoji “specijalizovana” policija za ovu vrstu nasilja i sl. Ipak, značajnom promenom može se smatrati postojanje saradnje policije, kako je u Informaciji navedeno, sa brojnim udruženjima i organizacijama koje aktivno rade kao službe za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta. Jedno od tih udruženja je Viktimološko društvo Srbije.

U Informaciji je, dalje, naglašeno da je slučajeve nasilja u porodici veoma teško otkriti, da je otkrivanje gotovo nemoguće bez pune saradnje kako oštećenih, tako i osoba iz njihovog neposrednog okruženja ili onih osoba koje su im bliske. Zbog navedenih teškoća, sužena je mogućnost podnošenja krivičnih prijava i preduzimanje krivičnog progona učinilaca krivičnih dela koja predstavljaju zlostavljanje dece ili nasilje u porodici. Prema navodima iz Informacije, intencija u radu SUP-a je da se postojeći problem u porodici “pravovremeno reši na adekvatan način uz pomoć ostalih društvenih subjekata, a da se krivične prijave podnose tek u krajnjem slučaju kada su sva ostala sredstva iscrpljena”.

Sekreterijat unutrašnjih poslova u Beogradu je u toku 2003. godine pod-

neo 204 krivične prijave za isti broj krivičnih dela nasilje u porodici protiv 208 lica. Lišeno je slobode i uz krivičnu prijavu sprovedeno dežurnom istražnom sudiji 87 lica zbog osnovane sumnje da su izvršila krivično delo nasilja u porodici. Najdrastičniji slučajevi nasilja odnose se na nasilje roditelja – očuha ili maćehe prema deci, kada su posledice tragične – smrt deteta. Najčešće su ova dela posledica poremećenih porodičnih odnosa između supružnika, pa su brojni slučajevi da otac maltretira decu i suprugu. Zabeležno je i nasilje nad roditeljima, uglavnom izvršeno od dece – narkomana, koji su već poznati kao učinioci krivičnih dela, pri čemu je u mnogim slučajevima motiv novac ili su lica duševno obolela.

Informacija SUP-a sadrži kratke podatke iz krivičnih prijava za krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. Iz podnetih krivičnih prijava vidi se da su u toku istraživanog perioda najzastupljeniji oblici porodičnog nasilja: nasilje prema deci, nasilje prema supruzi, nasilje prema supruzi i deci i nasilje dece prema roditeljima.

Kada se analiziraju krivične prijave zbog nasilja koje vrše roditelji prema deci i deca prema roditeljima, vidi se da je fizičko nasilje ili fizičko zlostavljanje praćeno najčešće psihičkim nasiljem, koje se manifestuje u pretnjama i stvaranju straha kod žrtve. U dva slučaja, prema opisu radnje izvršenja, može se zaključiti da se radi o najtežem obliku nasilja u porodici kada je došlo do smrti člana porodice - čl. 118a st. 4. U jednom slučaju majka je lišila života (stezanje vrata šakom) svoju maloletnu decu – blizance, dok je u drugom slučaju učinilac lišio života svoju majku (udarac drškom sekire) i pokušao da liši života svoju sestru.

Kada roditelji zlostavljaju svoju, najčešće maloletnu decu, prema navodima iz krivičnih prijava, oni to čine na različite načine i korišćenjem različitih predmeta: udaranjem rukama i nogama, udaranjem kablom od pegle, kajišem, čak i staklenim flašama. Prijavljeni izvršiocu su 5 muškaraca i 4 žene. Policija je 4 lica lišila slobode i privela istražnom sudiji.

U slučajevima zlostavljanja koje se vrši u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, prema navodima u prijavama, učinioci su u svim slučajevima muškog pola (17) a žrtve ženskog pola (17). Kada su pored supruga bila zlostavljana i dece, ona su bila muškog i ženskog pola. Prema žrtvama se najčešće primenjuje fizičko i psihičko nasilje (uvrede, pretnje ubistvom) uz korišćenje oružja i različitih oruđa podobnih da telo teško povrede ili zdravlje teško naruše (pištolj, metalna šipka, sekira, nož) i žrtvama se nanose lake i teške telesne povrede. U dva slučaja krivična prijava je podneta za krivična dela u sticaju – nasilje u porodici i neovlašćeno držanje oružja iz čl. 33. Zakona o oružju i municiji.

Jedan broj prijavljenih lica bio je pod uticajem alkohola u vreme izvršenja krivičnog dela. Ova lica su ispoljila izuzetnu brutalnost i surovost prilikom izvršenja krivičnog dela – držanje pištolja uperenog u suprugu i decu uz pretnju da će ih pobiti, držanje sekire i noža ispred supruge, ćerke i zeta, uz pret-

nju da će ih pobiti, udaranje pesnicama po glavi i telu supruge i sl. Čak ni dolazak pripadnika policije na lice mesta ne utiče da nasilnik u alkoholisanom stanju prestane da vrši nasilje. Prema navodima iz jedne prijave, učinilac je pod dejstvom alkohola maltretirao suprugu i dvoje maloletne dece, a, kada su došli pripadnici policije i pokušali da ga privedu, on je razbio flašu tako da je nakoliko komadića stakla upalo u oko policajcu. Pojedini načini izvršenja fizičkog nasilja čak sadrže elemente mučenja žrtve – učinilac je žrtvi vezao kablom ruke i noge i upaljenu cigaretu gasio na njenom telu, dok je drugi učinilac, pored udaranja žrtve pesnicama u glavu, stezao kabl od pegle oko vrata žrtve dok se nije onesvestila.

U onim slučajevima gde je ispoljena izuzetna agresivnosti i gde postoji opasnost da će učinilac ponoviti krivično delo, u skladu sa zakonom predviđenim uslovima, policija je lišila slobode i privela istražnom sudiji 13 prijavljenih lica.

U periodu obuhvaćenim istraživanjem podneto je 8 krivičnih prijava zbog osnovane sumnje da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici koje su izvršila deca prema svojim roditeljima. U svim slučajevima prijavljena lica su muškog pola i punoletna, samo u jednom slučaju radi se o maloletnom licu. Žrtve su roditelji, i to: otac i majka (3), majka (3), otac (2). U većini prijava je konstatovano da su žrtve duže vremena trpele nasilje i da ga nisu prijavljivale, što se može objasniti kako postojanjem straha od nasilnika, tako i odnosom roditeljstva i posebne emotivne veze žrtve, posebno majke, sa nasilnikom. Za razliku od načina vršenja bračnog nasilja, fizičko nasilje prema roditeljima, kako je opisano u prijavama, vrši se najčešće udaranjem rukama i nogama po glavi i telu. U jednom slučaju, sin, psihijatrijski bolesnik, zadao je majci više udaraca oklagijom po glavi dok je ležala u krevetu.

Na osnovu podataka iz Informacije SUP-a, može se zaključiti da je policija prepoznala slučajeve porodičnog nasilja i pravilno intervenisala privođenjem nasilnika i određivanjem mere zadržavanja kada je to bilo u skladu sa zakonom. Međutim, ne bi mogli da se složimo sa stavom policije da je krivične prijave potrebno podneti tek u krajnjem slučaju kada su sva ostala sredstva iscrpljena. Ovakav postupak podnošenja krivičnih prijava svakako bi bio opravdan kada bi porodični problemi pre ispoljenog nasilja bili razrešavani mirnim putem, od strane stručnjaka u specijalizovanim institucijama. Nažalost, takve institucije još uvek ne postoje. Istraživanja pokazuju da, kada nasilje u porodici postane “društveno vidljivo”, odnosno kada žrtva odluči da prijavi nasilje, ono postoji već dugo godina i počinje da dobija sve opasnije forme ispoljavanja. Zbog toga se događa da se krivična prijava podnese ne za najlakši oblik, već za najteži oblik porodičnog nasilja - čl. 118 st. 4, kada je došlo do smrti člana porodice zbog primenjenog nasilja.

Drugi izvor podataka iz policijskih predmeta bili su upitnici koje su popunile istraživačice (21). U upitnicima je navedeno da su krivične prijave podnete za sledeća krivična dela: ubistvo - čl. 47. KZRS (10 prijava), 47. st. 2.

KZRS (1 prijava), ubistvo u pokušaju - čl. 47. u vezi čl. 19. (6 prijava), čl. 53. st. 1. KZRS (4 prijave). Sva lica koja su prijavljena i svi oštećeni pripadaju članovima porodice. Od ukupnog broja prijavljenih lica, 6 je žena i 15 muškaraca, Sve prijave su podnete posle donošenja zakona o izmenama i dopunama KZRS, odnosno posle inkriminisanja nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela.

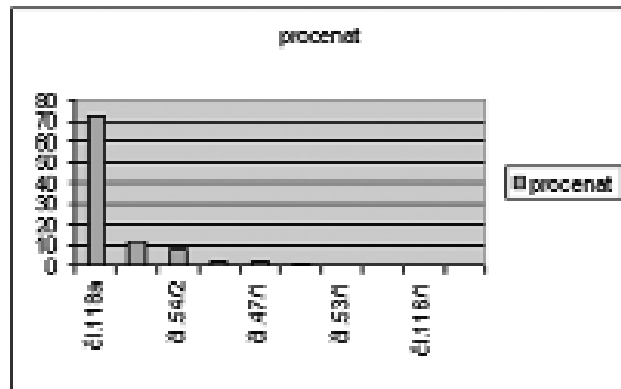
1. 3. Predmeti tužilaštva

Pregledano je ukupno 126 predmeta državnog tužilaštva: 120 predmeta opštinskog i 6 predmeta okružnog tužilaštva. Tužilaštvo je samo u jednom slučaju prekvalifikovalo krivično delo iz krivične prijave i podiglo optužnicu za drugo krivično delo. U svim ostalim predmetima, kvalifikacija iz krivične prijave koju je podneo OUP ili oštećeno lice ista je kao u optužnom aktu ili zahtevu za sprovođenje istrage.

Najveći broj krivičnih dela, ukupno 90, tužilac je kvalifikovao kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, i to: 79 (62,70%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 1 KZRS, 7 (5,55%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 3. KZRS i 6 (4,76%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 2. KZRS. U jednom slučaju postojao je sticaj krivičnog dela iz čl. 118a st. 2 sa krivičnim delima iz čl. 116. i 54. st. 2. KZRS.

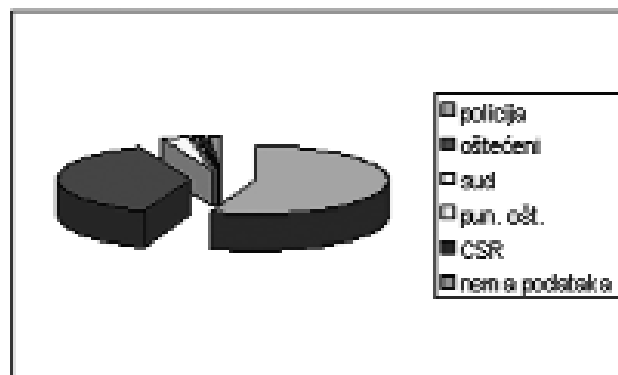
Za ugrožavanje sigurnosti iz čl. 67. st. 2. KZRS tužilac se opredelio u 15 slučajeva (11,90%). U jednom slučaju, u krivičnoj prijavi bilo je navedeno krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a st. 1. KZRS, ali je tužilac u optužnici naveo da u radnjama optuženog, koji je ugrozio sigurnost oštećenih, bivše supruge i ćerke, na taj način što im je, u prisustvu sina, rekao da živi zbog toga da ih ubije, da će suprugu udariti dva puta o beton, da će biti mrtva i ona i njihova ćerka i da će zatim pobeći u prvu zgradu, stoje elementi krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti iz čl. 67. st. 2. KZRS.

Ostala krivična dela kvalifikovana su kao: laka telesna povreda čl. 54 st. 2 KZRS - 7 (7,55%), zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz čl. 118 KZRS - 3 (2,38%), ubistvo čl. 47. st. 1 KZRS - 3 (2,38%), ubistvo u pokušaju čl. 47 st. 1 KZRS u vezi čl. 19. KZ SRJ - 2 (1,59%), teška telesna povreda čl. 53. st. 1 KZRS - 1 (0,79%), ubistvo na svirep i podmukao način čl. 47 st. 2 KZRS - 1 (0,79%) i oduzimanje maloletnog lica čl. 116. st. 1 KZRS - 1 (0,79%). U jednom slučaju (0,79%) nema podataka o kvalifikaciji krivičnog dela od strane tužilaštva (grafikon 1).

Grafikon 1.

Krivične prijave su podnosila najčešće ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova – 70 (55,56%), zatim oštećeni – 48 (38,09%), sud – 4 (3,17%), punomoćnik oštećenog – 1 (0,79%), centar za socijalni rad – 1 (0,79%). U dva slučaja (1,59%) nije bilo podataka o podnosiocu krivične prijave (grafikon 2).

Grafikon 2.

Tužilac najčešće nije obavljao razgovor sa licem protiv koga je podneta krivična prijava i sa oštećenim (98 ili 77,78%), već je podnosio ili zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja od organa unutrašnjih poslova (4) ili zahtev za preduzimanje pojedinih istražnih radnji, odnosno sprovođenje istrage (57). Sa učiniocem i žrtvom tužilac je obavio razgovor u 21 slučaju (16,67%), samo sa žrtvom u 4 slučaja (3,17%), dok u 3 predmeta nema podataka o obavljenom razgovoru.

Optužni akt (optužnicu) tužilac je podneo u 30 slučajeva (23,80%), u 35

slučajeva (27,78%) odbacio krivičnu prijavu, istraga je obustavljena u 6 slučajeva (4,46%). U dva slučaja, tužilac je, pored zahteva za sprovođenje istrage, podneo i predlog za određivanje pritvora, a u tri slučaja, predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja.

Najčešće navedeni razlozi za odbačaj krivične prijave bili su: u radnjama okrivljenog nema elemenata krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti i nema dokaza da je izvršeno krivično delo navedeno u krivičnoj prijavi. Međutim, u nekim slučajevima tužilac je doneo odluku o odbacivanju krivične prijave iako nije bilo stvarnih i pravnih razloga za ovakvu odluku. Navešćemo nekoliko takvih primera.

U prvom slučaju, tužilac je zaključio da se iz razgovora sa oštećenim i prijavljenim licem ne može zaključiti da je osumnjičeni ugrožavao telesni integritet oštećene jer oštećena nema lekarsku dokumentaciju, te u konkretnom slučaju nema dokaze o izvršenom krivičnom delu. S obzirom da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti, čini se da tužilac nije trebalo da prepusti oštećenom licu prikupljanje dokaza.

U drugom slučaju, tužilac je zaključio da se radi o krivičnom delu koje se ne goni po službenoj dužnosti, iako je u krivičnoj prijavi navedeno da suprug – alkoholičar psihički maltretira suprugu i decu na taj način što preti da će ih ubiti i iseckati “kao onaj iz Leskovca” i isključuje struju u delu kuće u kome žive ona i deca. Takođe, osumnjičeni i fizički zlostavlja svoju suprugu time što je davi i šutira pred decom i svedocima. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu za krivično delo nasilje u porodici jer je u toku brakorazvodna parnica i supružnici ne žive zajedno iako su u istoj kući, te smatra da u radnji okrivljenog postoje elementi krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti iz čl. 67 st.1 KZRS. U rešenju o odbacivanju krivične prijave dalje se navodi: *“U radnjama prijavljenog nisu se stekli bitni elementi iz čl. 118a st. 1 KZRS iz razloga što je u članu navedeno da se nasilje vrši prema članu porodice što u konkretnom slučaju, imajući u vidu iskaze okrivljenog, oštećene i svedoka da oštećena više od dve godine ne živi sa okrivljenim u zajedničkom domaćinstvu, ne postoji”*. Tužilac je u ovom slučaju pogrešno protumačio pojam „porodice“, smatrajući da je njen konstitutivni element vođenje zajedničkog domaćinstva, čime je suprugu okrivljenog, koja sa njim ne živi, isključio iz kruga lica koja uživaju krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici.

U trećem slučaju se radi o odbacivanju krivične prijave zbog toga što nema osnovane sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo. Oštećena supruga navodi da joj suprug preti da će je ubiti i da je radi sigurnosti morala da napusti zajednički stan. Napuštanje zajedničkog stana nije pomoglo, kako se navodi u prijavi, jer je okrivljeni i dalje nastavio da uznemirava telefonom svoju suprugu. Oštećena traži u prijavi da sud izda nalog da joj okrivljeni ne prilazi. Nažalost, izdavanje ovakvog naloga ne predviđaju naši zakonski propisi, pa je umesto sudske zaštite došlo do odbacivanja krivične prijave, uz konstataciju da su supružnici pristali na saradnju sa savetovalištem u okviru Centra za socijalni rad..

U četvrtom slučaju, došlo je do odbacivanja krivične prijave jer tužilac smatra da u radnji okrivljenog postoje elementi krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 53. st. 1. KZRS, a ne nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. Prijavljeno lice je sin, a žrtva je otac koga sin fizički i psihički maltretira. U krivičnoj prijavi koju je podneo oštećeni otac, navedeno je da je sin impulsivan, agresivan, da stalno preti, da je tukao majku i sestru po majci. Prilikom sprovedenih istražnih radnji, okrivljeni sin je izjavio da je, u stvari, otac agresivan, da je tukao majku, a da je on pokušao da je zaštiti. Navode okrivljenog potvrdila je njegova majka, supruga oštećenog, koja je izjavila da je suprug stalno maltretira fizički i psihički. Tužilac je konstatovao da su *“odnosi poremećeni, da je oštećeni sklon agresivnom ponašanju i izazivanju verbalnih sukoba, a da u radnjama okrivljenog ne stoje bitna obeležja krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 118a st. 1. KZRS, s obzirom da predmetnom prilikom okrivljeni nije upotrebio silu ili ozbiljnu pretnju da će napasti na život ili telo oštećenog, povredio ili ugrozio njegov telesni ili duševni integritet, već se u radnjama okrivljenog stiču bitna obeležja krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54. st. 1 KZRS”*. Kako se navedeno krivično delo goni po privatnoj tužbi, krivična prijava je odbačena, a u spisima postoji podnesak da oštećeni odustaje od krivičnog gonjenja. Smatramo da razlozi za odbačaj krivične prijave koje je tužilac naveo nisu relevantni i da je kontradiktorno tvrđenje kako okrivljeni nije ugrozio telesni integritet oštećenog i da zbog toga nema elemenata krivičnog dela iz čl. 118a st.1 KZRS već krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54 st.1 KZRS jer se vršenjem ovog krivičnog dela takođe ugrožava nečiji telesni integritet.

U sledećem slučaju, odbačena je krivična prijava jer prijavljeno lice negira izvršenje krivičnog dela, a oštećena, vanbračna supruga, navodi da je ona zvala policiju zbog toga što je njen suprug “malo popio”, pa se uplašila, ali je nije tukao. Tužilac je odbacio prijavu iako je u izveštaju policije konstatovano da oštećena ima vidljive krvne podlive – modrice u predelu vrata, da su po kući razbijeni delovi nameštaja i da postoje brojne prijave protiv navedenog lica zbog nasilničkog ponašanja prema drugim licima.

Sledeći slučaj odbacivanja krivične prijave odnosi se na izvršenje krivičnog dela iz čl. 118a st. 3. KZRS, tj. težeg oblika krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog prema maloletnom licu. Prema navodima iz krivične prijave čiji su podnosioci MUP, SOS udruženje i Centar za socijalni rad, očuh fizički i psihički maltretira maloletnu pastorku. Tužilac je zahtevao sprovođenje istrage i u istrazi je utvrđeno da majka maloletne oštećene, njen suprug, njihov maloletni sin, mal. oštećena i duševno poremećeni teča mal. oštećene žive u dvorišnoj zgradi okrivljenog očuha pet godina. Očuh je veoma agresivan, pije i sve ih vređa, a teča takođe povremeno maltretira maloletnu oštećenu tako što se skida pred njom i juri je po dvorištu. Majka je dva puta podnosila tužbu za razvod, ali je okrivljeni molio da se pomire, plakao je i obećavao, pa je ona odustajala od tužbi. Spremna je da ponovo podnese tužbu jer ne može da

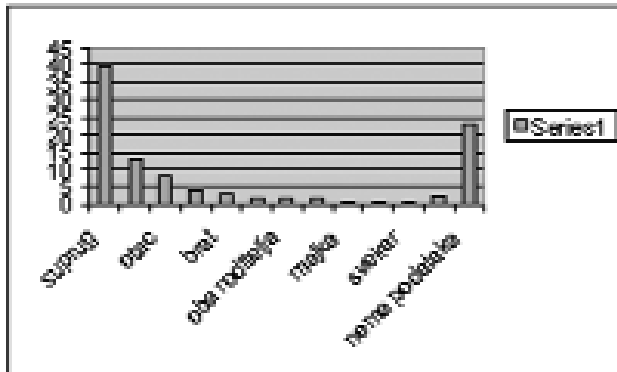
podnese vređanje i maltretiranje, posebno zato što okrivljeni maltretira njenu maloletnu vanbračnu ćerku, svoju pastorku. Psihičko maltretiranje se sastoji u tome što on ispituje pastorku gde joj je majka, s kim ga vara, ona ne zna da odgovori, on je udara rukama po celom telu, šutira je, bije drškom od metle i motkom. Maloletna oštećena je u istrazi izjavila: *“uvek me tuče kad mama nije tu zato što me ona brani. Kad je mama tu, ne sme da me bije. Brata nikad ne tuče. Kad me tuče, spusti roletne i zatvori prozor, zabranjuje mi da vičem. Vređa me, naziva raznim ružnim imenima. Jednom sam se požalila mami da me je tukao, kad je to čuo, istukao me je još više i od tada ne smem nikom ništa da pričam jer će me još više tući. I u školi svi znaju i pokušavaju da mi pomognu. Bratu kupuje slatkiše, meni ništa, ne dozvoljava mi da jedem, ograničava mi koliko smem da pojedem, zbog toga sam često gladna i boli me glava.”* Maloletna oštećena je do svoje sedme godina bila u hraniteljskoj porodici i kada je zaključen brak između njene majke i okrivljenog, počela je da živi sa njima.

Istražni sudija je odredio pritvor protiv okrivljenog i on se izvesno vreme nalazio u pritvoru. U toku istražnog postupka, nadležni Centar za socijalni rad dao je izveštaj da se situacija promenila i da se “sve smirilo”. Tužilac je odlučio da odustane od galjega gonjenja, navodeći u svojoj odluci: *“dalje izdvajanje iz porodice i sa posla bitno bi ugrozilo ionako nizak socio-ekonomski status ove porodice”*. Osim toga, kako navodi tužilac, pred istražnim sudijom svi svedoci su negirali postojanje dela. Prema izjavi majke oštećene, za sve je “kriv deda”, odnosi su se normalizovali, okrivljeni je samo jednom istukao devojčicu i to ne “tako strašno”. Određena je mera nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, te *“postojeći nadzor nad vršenjem roditeljskog prava predstavlja efikasnu meru zaštite maloletne oštećene”*, pa *“imajući u vidu iskaze osumnjičenog, svedoka, izveštaj centra za socijalni rad, kao i činjenicu da ne postoji medicinska dokumentacija o telesnim povredama maloletne oštećene koja bi ukazivala na fizičko zlostavljanje, ne postoje dokazi da je izvršeno krivično delo iz čl. 118a st. 3. KZRS”*.

U pojedinim predmetima tužilac je odbacio krivičnu prijavu zbog nedostatka dokaza, konstatujući da se *“sve završavalo verbalnim pretnjama koje se ne mogu tretirati kao ozbiljne pretnje da će se napasti život i telo”*, a sreću se i odluke o odbacivanju krivične prijave koje je tužilac obrazložio time da je delo neznatne društvene opasnosti.

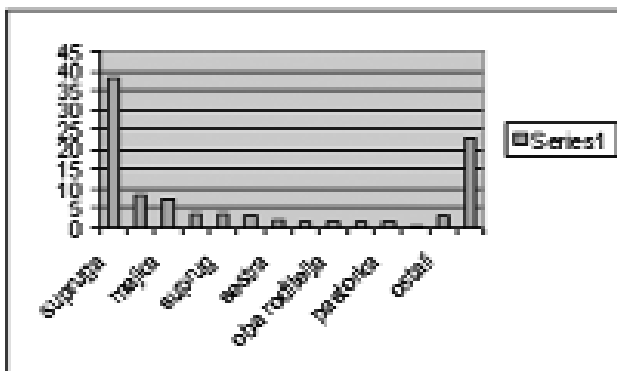
Iz predmeta tužilaštva mogu se prikupiti podaci o prijavljenim licima – izvršiocima krivičnih dela i oštećenim - žrtvama. Iz pregledanih predmeta tužilaštva vidi se da je broj prijavljenih lica 131, a broj žrtava 136. U nekim slučajevima u jednom predmetu navedeno je više prijavljenih lica ili je bilo više žrtava. S obzirom da je tužilac najveći broj izvršenih krivičnih dela kvalifikovao kao nasilje u porodici iz čl.118 KZRS, najviše prijavljenih lica - 52 (39,69%) su supruzi (bračni, vanbračni, razvedeni) oštećenih - žrtava, supruga (bračnih, vanbračnih, razvedenih) kojih takođe ima 52 (39,69%). Osim supruga, prijav-

ljena lica su: sin – 17 (12,98%), otac – 11 (8,40%), supruga – 5 (3,82%), brat – 4 (3,05%), oćuh – 2 (1,53%), oba roditelja – 2 (1,53%), snaja – 2 (1,53%), bivša devojka -1 (0,76), otac oćuha oštećene – 1 (0,76%), majka – 1 (0,76%), zet – 1 (0,76%), svekar – 1 (0,76%), bivši dećko ćerke oštećenog – 1 (0,76%). U 30 (22,90%) predmeta nema podataka o prijavljenom licu (grafikon 3).

Grafikon 3

Kao ųrtve javljaju se: supruga – 52 (38,23%), sin – 13 (8,56%), majka – 10 (7,35%), otac – 5 (3,68%), suprug - 5 (3,68%), ćerka – 4 (2,94%), sestra – 3 (2,20%), brat – 2 (1,47%), oba roditelja – 2 (1,47%), svekrva – 2 (1,47%), pastorka – 2 (1,47%) oćuh – 1 (0,73%), brat nevenćane supruge – 1 (0,73%), vanbraćna ćerka – 1 (0,73%), tast i tašta – 1 (0,73%), snaja – 1 (0,73%). U 31 predmetu nema podataka o ųrtvi krivićnog dela (grafikon 4).

Grafikon 4

U predmetima tuųilaštva u kojima je podignuta optuųnica detaljno je opisan naćin izvršenja krivićnog dela i vrsta primenjenog nasilja. Iz opisa krivićnog događaja u optuųnici zakljućujemo da su primenjivani razlićni oblici na-

silja: fizičko, fizičko i psihičko, psihičko i seksualno. Načini izvršenja fizičkog nasilja su različiti i različito se primenjuju prema različitim žrtvama. Tako je prema suprugama najčešći način izvršenja fizičkog nasilja udaranje pesnicama po glavi i telu, šutiranje nogama, čupanje. Kao načini izvršenja fizičkog nasilja, prema podacima iz optužnica, pojavljuju se: gađanje supruge tanjirom, prosipanje vrele vode u njenom pravcu, udaranje metalnom šipkom po glavi, rukama i nogama, stezanje rukama oko vrata, udaranje daljinskim upravljačem po ustima, guranje hleba u usta i oko, gašenje cigareta po telu. Pored fizičkog nasilja prema žrtvi – supruzi primenjuje se seksualno i psihičko nasilje. U jednom slučaju, okrivljeni je svoju vanbračnu suprugu tukao po licu i telu, skinuo je golu, vezao za krevet i gurao u vaginu sredstva podobna da telo teško povrede i zdravlje teško naruše. U drugom slučaju, okrivljeni je nasrtao na suprugu kuhinjskim nožem, tukao je i prisiljavao na protivprirodni blud, vršio obljubu nad njom protiv njene volje, prisiljavao je da pije neke tablete jer navodno ima neku polnu bolest.

Psihičko nasilje koje nasilnici primenjuju prema žrtvama u većini slučajeva se sastoji u izgovaranju uvreda i ozbiljnih pretnji da će žrtvu ubiti, iseći nožem, zapaliti, isterati iz kuće i dr. U jednom slučaju, okrivljeni je držao nož u ruci i pretio da će ubiti majku i vanbračnu suprugu, udarao ih po glavi, hvatao za vrat i gušio, a vanbračnoj supruzi pretio da će sa njihovim detetom skočiti kroz prozor i ubiti se, da će ubiti njene roditelje, brata i njegovu porodicu ako se ona ne vrati. U drugom slučaju, okrivljeni je pucao na nevencanu suprugu pištoljem – promašio je i projektil se zaustavio u krevetu 50 cm od nje.

Prema maloletnoj deci takođe se primenjuju različiti oblici fizičkog i psihičkog nasilja. Majka je svog sina tukla gajtanom od rešoa i nanela mu lake telesne povrede; otac je maloletnu ćerku udarao drvenom drškom metle po glavi; očuh je kaišem i rukama u dužem vremenskom periodu tukao svoju pastorku, udarao je metalnim žaračem i gađao stolicom. Okrivljeni je duže od godinu dana ugrožavao telesni i duševni integritet maloletne ćerke na taj način što ju je pod dejstvom alkohola tukao udarajući je rukama po glavi i telu i šutirao nogama, udario je mobilnim telfonom po glavi, a zatim je tukao kaišem. U drugom slučaju, okrivljeni je u više navrata tokom godine u alkoholisanom stanju svoje dvoje maloletne dece – sinove blizance, tukao staklenim flašama i motkama i u toku zime ih izbacio iz kuće da spavaju napolju. Tužilac je podigao optužnicu i protiv okrivljenog koji je svog maloletnog sina u dužem vremenskom periodu maltretirao, tukao kaišem po golom telu, zatim pesnicama u predelu glave, šutirao, terao ga da pije vodu iz latora, uskraćivao mu obroke, držao ga zatvorenog u kući i pretio da će ga poslati u ludnicu.

Kao što smo već istakli, veoma je značajno da od kritičnog događaja do podnošenja krivične prijave prođe što kraći vremenski period. Što je kraći vremenski period od izvršenja dela do podnošenja krivične prijave, veća je verovatnoća da će sve relevantne činjenice biti utvrđene i da će biti priklipljeni

dokazi da je krivično delo izvršeno na način naveden u krivičnoj prijavi. Upoređivanjem datuma događaja i datuma podnošenja krivične prijave, možemo da zaključimo da je u većini slučajeva prošlo najviše mesec dana od dana kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo do podnošenja krivične prijave tužilaštvu.

1. 4. Sudski predmeti

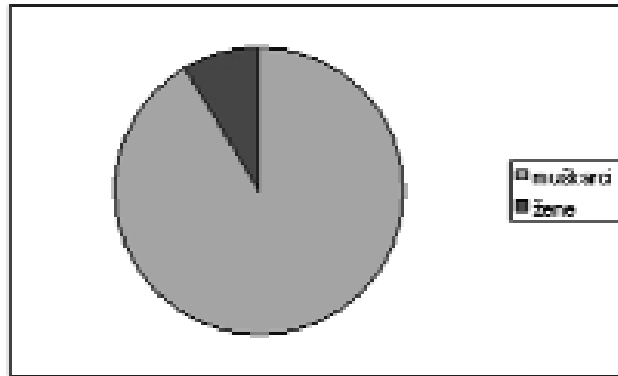
Pregledano je ukupno 109 sudskih predmeta nekoliko opštinskih sudova i to: 47 predmeta u kojima je vođen postupak protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a st. 1 KZRS (32), st. 2 (7) i st. 3 (8) i 62 predmeta u kojima je vođen postupak zbog izvršenja drugih krivičnih dela nasilja prema članovima porodice, tako da je ukupan broj pregledanih predmeta 109.

Kada se radi o drugim krivičnim delima nasilja prema članovima porodice, vođen je krivični postupak protiv 63 izvršilaca zbog sledećih krivičnih dela: lake telesne povrede čl. 54 st.1 KZRS (18), lake telesne povrede čl. 54 st.2 KZRS (15), teške telesne povrede čl. 53 st. 1 KZRS (8), ugrožavanja sigurnosti čl. 67 st.2 KZRS, ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi čl. 56 KZRS, ugrožavanje sigurnosti čl. 67 KZRS, sticaj krivičnih dela lake telesne povrede čl. 54 st.1 i uvrede čl. 93 st. 1 KZRS (2), teške telesne povrede izvršene na mah čl. 53 st.5 KZRS, sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 i ugrožavanje sigurnosti čl. 67 st. 1 KZRS (1), sticaj krivičnih dela ugrožavanja sigurnosti čl. 67 st. 2 i čl 33 st. 1 Zakona o oružju i municiji (1), kleveta čl. 92 KZRS (1), teška telesna povreda učinjena iz nehata čl. 53 st. 4 (1), sticaj krivičnih dela ugrožavanje sigurnosti čl.67 st. 2 i krivičnog dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 KZRS (1), sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl.53 st. 1 i prinude čl. 62 st.2 KZRS (1), sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 i lake telesne povrede čl. 54 st. 2 KZRS (1). Postupak je vođen na osnovu privatne tužbe ili optužnog akta državnog tužioca.

U većini slučajeva izvršenja krivičnih dela nasilja prema članovima porodice koja nisu kvalifikovana kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, učinioci i žrtve pripadali su krugu članova porodice u širem smislu i živeli su ili nisu živeli u zajedničkom domaćinstvu, na primer, snaja i svekar, suprug i supruga koji su rastavljeni i ne žive zajedno, šurak i zet koji žive u zajedničkom domaćinstvu, razvedeni supruzi koji žive u zajedničkom stanu, razvedeni supruzi koji ne žive zajedno, zet i tašta koji žive u zajedničkom domaćinstvu, suprug i supruga koji takođe žive u zajedničkom domaćinstvu i sl. Samo jedan manji broj krivičnih dela nasilja prema članovima porodice izvršen je prema daljim srodnicima koji ne žive u zajedničkom domaćinstvu, na primer zaova i bivša supruga. Ovakav različit pristup određivanju lica koja pripadaju članovima porodice u smislu primene čl. 118a KZRS, pokazuje da je neophodno zakonom odrediti na koje članove porodice se odnosi čl.118a KZRS. S obzirom da je u navedenim sudskim predmetima, po našem mišlje-

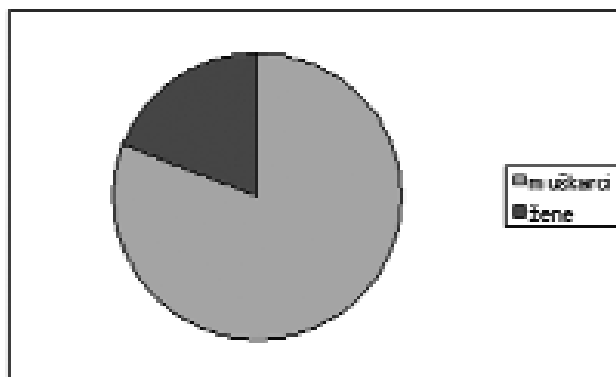
nju, veći broj krivičnih dela koja su mogla biti kvalifikovana kao nasilje u porodici, uzorak je obuhvatio i ove predmete.

U najvećem broju slučajeva postupak se vodi protiv lica muškog pola kao učinilaca – 94 ili 85,47%, ženski pol je zastupljen sa 16 ili 14,54%. Kada se posmatraju krivična dela kvalifikovana kao nasilje u porodici čl.118a KZRS, taj odnos je sličan jer je takođe znatno veći broj učinilaca muškog pola - 43 (91,49%) muškog pola i 4 (8,51%) ženskog pola (grafikon 5).

Grafikon 5

U izvršenju drugih krivičnih dela nasilja prema članovima porodice zastupljenost učinilaca muškog pola je 51 (80,95%) a ženskog pola 12 (19,05%). Navedeni podaci pokazuju da je udeo žena znatno manji među izvršiocima u okviru istraživanog uzorka i da ukupan procenat odgovara procentu učešća žena u ukupnom kriminalitetu, dok je učešće žena u izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici znatno manje od procenta učešća žena u opštem kriminalitetu ili u krvnim deliktima (grafikon 6).

Grafikon 6

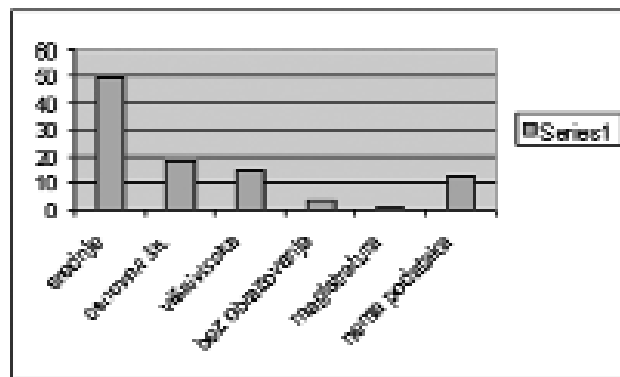
U pogledu starosti učinilaca, najzastupljenija je starosna kategorija od 33-40 godina – 23 ili 20,87%, zatim starosna kategorija od 25-32 godine – 20

ili 18,19%, 41-48 godina – 18 ili 16,37%, 57-65 godina – 12 ili 10,91%, 49-56 godina – 11 ili 10,00%, 18-25 – 10 ili 9,10%, preko 65 godina – 9 ili 8,19%. Za 7 lica (6,37%) protiv kojih je pokrenut postupak nema podataka koliko su imali godina u vreme izvršenja dela za koje su okrivljeni ili optuženi. Ako se posmatra krivično delo nasilje u porodici čl. 118a KZRS najviše učinilaca pripada starosnoj kategoriji od 25-32 godine – 10 ili 21,28%, a najmanje starosnim kategorijama 49-56 i preko 65 godina (4 ili 8,51%).

Bračno stanje lica protiv kojih se vodi postupak pokazuje da je najveći broj lica u braku - 48 ili 43,64%. Razveden je brak kod 26 ili 23,61% lica, neoženjeno/neudato je 16 ili 14,55% učinilaca, u toku je brakorazvodna parnica u 6 slučajeva ili 5,46%, vanbračna zajednica je zastupljena kod 4 ili 3,64% lica, rastavljeno je 3 ili 2,73%, isto toliko je udovaca/udovica 3 ili 2,7%, a nema podataka za 4 ili 3,64% učinilaca. Ista situacija u pogledu bračnog statusa je i kod izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS. Najviše je oženjenih/udatih lica – 21 ili 44,66%. U ovoj kategoriji učinilaca najmanje je onih koji žive vanbračno ili su rastavljeni – 2 ili 4,26%.

Najveći broj učinilaca – 43 ili 39,12% ima dvoje dece, bez dece je 23 ili 20,87% učinilaca, sa jednim detetom je 22 ili 20,00%, troje ili više dece ima 14 učinilaca ili 12,73%, dok za 8 ili 7,28% nema podataka o broju dece. Najveći broj učinilaca koji su izvršili krivično delo nasilja u porodici čl.118a takođe ima dvoje dece – 15 ili 31,91%, jedno dete ima 13 ili 27,66% učinilaca, bez dece je 11 ili 23,41%, troje ili više dece ima 8 ili 17,02% izvršilaca.

Po stepenu obrazovanja učinilaca znatno više učinilaca ima srednje obrazovanje – 55 ili 49,98%, sa osnovnom školom je 20 ili 18,19% učinilaca, sa višom ili visokom školom – 16 ili 14,55%, sa nezavršenom osnovnom školom – 4 ili 3,64%. Među učiniocima ima i onih sa najvišim obrazovanjem – jedan učinilac ili 0,91% je sa magistraturom. Za 14 učinilaca ili 12,73% nema podataka o stepenu obrazovanja (grafikon 7).

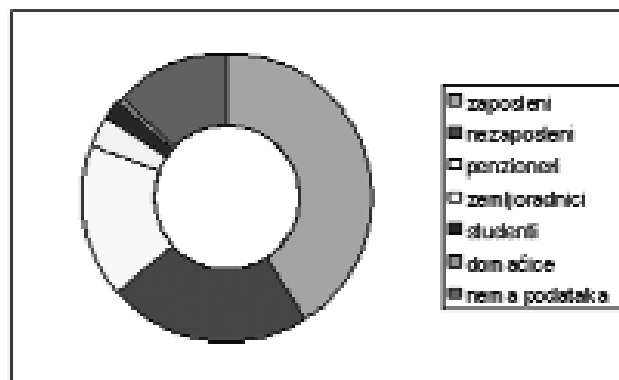

Grafikon 7.

Isti obrazovni nivo imaju i učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Najviše je sa srednjom školom – 28 ili 58,18% a najmanje sa nezavršenom osnovnom školom – 3 ili 6,38%. Ovi podaci pokazuju da među učiniocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i posebno nasilja u porodici čl. 118a KZRS, preovlađuju obrazovana lica, što se razlikuje od nivoa obrazovanja učinilaca krivičnih dela imovinskog kriminaliteta gde preovlađuju lica sa nižim stepenom obrazovanja.

Učinioci krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i krivičnog dela nasilja u porodici čl.11a KZRS različitih su zanimanja, što je razumljivo s obzirom da i u jednoj i u drugoj grupi preovlađuju lica sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem. Tako se, kao najčešća, pojavljuju sledeća zanimanja: stomatolog, inženjer, pijanistkinja, ekonomista, asistent fakulteta, profesor, advokat, socijalni radnik, diplomirani pravnik, veterinar, pilot, ekonomski tehničar, mašinski tehničar, taksista, policajac, vulkanizer, kondukter, metalostrugar, konobar, vazduhoplovni tehničar, automahaničar, učiteljica, saobraćajni tehničar, pekar, električar, vodoinstalater, stolar, trgovac, bravar, fizioterapeut, aviomehaničar, čistačica itd.

U pogledu zaposlenosti lica prema kojima se vodi postupak, može se konstatovati da je najviše zaposlenih lica - 45 ili 40,89%, dok je nezaposlenih 25 ili 22,73%. Ostali su: penzioneri (19 ili 17,28%), zemljoradnici (4 ili 3,64%), studenti (2 ili 1,82%), i jedna domaćica (0,91%). Za 14 ili 12,73% nema podataka o zaposlenosti. Među učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl.118a KZRS takođe je najviše zaposlenih lica – 18 ili 38,30%, nezaposlenih je 16 ili 34,06%, penzionera – 8 ili 17,02%, domaćica je jedna ili 2,12%, jedan student (2,12) i jedan zemljoradnik (2,12%). Za dva lica (4,26%) nema podataka o zaposlenosti (grafikon 8).

Grafikon 8.

Podaci o zaposlenosti pokazuju da je veći broj učinilaca iz obe grupe zaposlen. Iako se na osnovu podataka o zaposlenosti ne može sa sigurnošću konstatovati da je materijalno stanje učinilaca zadovoljavajuće, ipak se može

zaključiti da nezaposlenost u istraživanom uzorku nije odlučujući faktor za etiologiju krivičnog dela nasilja prema članovima porodice.

U poređivanjem mesta rođenja i prebivališta učinilaca, može se konstatovati da je znatno više učinilaca rođeno u gradu – 74 ili 67,27% i da u gradu ima prebivalište – 87 ili 79,08%. U selu je rođeno 24 ili 21,82% učinilaca, prebivalište u prigradskom naselju ima 12 ili 10,91% učinilaca, a samo 5 ili 4,55% ima prebivalište u selu. Nema podataka o mestu rođenja za 12 učinilaca ili 10,91%, a o prebivalištu za 6 ili 5,46% učinilaca. Ista situacija u pogledu mesta rođenja i prebivališta učinilaca je i u kategoriji učinilaca krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 118a – najviše je rođeno u gradu 36 ili 76,60%, u selu – 10 ili 21,28%, za jednog učinioca (2,12%) nema podataka o mestu rođenja. Prebivalište u gradu ima 39 ili 71,60% učinilaca, u prigradskom naselju 7 ili 16,28%, a samo jedan ili 2,12% u selu. S obzirom na to da je kod obe kategorije izvršilaca grad najzastupljeniji i kao mesto rođenja i kao prebivalište, jasno je da je mesto izvršenja dela najčešće grad. Ovo pogotovo što se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice koja se najčešće vrše u prebivalištu učinilaca.

Podaci o ranijoj osuđivanosti učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice pokazuju da je najveći broj ranije neosuđivan – 67 ili 60,91%. Ranije je osuđivano 30 ili 27,27%. Za 13 ili 11,82% učinilaca nema podataka o ranijoj osuđivanosti. Među učiniocima krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS takođe je najviše ranije neosuđivanih – 31 ili 65,94%, ranije osuđivanih je 16 ili 34,06%. Iz podataka o ranijoj osuđivanosti učinilaca kod onih učinilaca koji su bili ranije osuđivani može se zaključiti da se svakako radi o povratu u krivičnopravnom smislu jer je doneta pravosnažna presuda, ali se ne može zaključiti da li se radi i o povratu u penološkom smislu jer nema podataka o vrsti i visini kazne koja je ranije bila izrečena. Jedan manji broj učinilaca bio je ranije prekršajno kažnjavao. U jednom slučaju, učinilac je ranije bio čak deset puta osuđivan za različita krivična dela (oduzimanje vozila, laka telesna povreda, teška krađa – 3 puta, prikrivanje) i bile su mu izricane uslovne osude i zatvorske kazne.

O porodičnim prilikama i ličnim karakteristikama i ponašanju učinioca do momenta izvršenja dela ima veoma malo podataka u sudskim spisima. To pokazuje da se u sudskom postupku veoma retko, sem ukoliko se ne odredi psihološko ili psihijatrijsko veštačenje, saznaju činjenice koje se odnose na porodični život i ponašanje učinioca pre izvršenja dela, kao i na osobine njegove ličnosti.

O tome kakav je odnos učinioca prema izvršenom delu, da li krivično delo priznaje i izražava kajanje za izvršeno delo i kako prihvata svoju odgovornost za događaj, ne možemo sa sigurnošću zaključivati jer u sudskim predmetima ima vrlo malo podataka o ovim okolnostima. Najviše predmeta ne sadrži ove podatke - 46 ili 41,83%, odnosno - 13 ili 26,26% predmeta u kojima se vodi postupak zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. U onim predmetima u kojima postoje podaci, najveći broj učinilaca se izjasnio da ne priz-

naje izvršeno delo - 28 ili 25,45%. Kada se radi o izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici čl.118a KZRS takođe najveći broj učinilaca ne priznaje izvršeno delo - 14 ili 29,79%. Broj učinilaca koji su se izjasnili da se kaju za izvršeno krivično delo je 15 ili 13,64%, neodređen stav ima 7 ili 6,36% učinilaca, izražava samo verbalno kajanje takođe 7 ili 6,36% učinilaca i isto toliki broj učinilaca se ne kaje i smatra svoj postupak adekvatnim.

Najveći broj učinilaca ne priznaje izvršeno delo nasilja u porodici čl.118a KZRS - 14 ili 29,79%, stvarno žaljenje i kajanje izražava 7 ili 16,28% učinilaca, neodređen stav ima 5 ili 10,64% učinilaca, isto toliko izražava verbalno kajanje, ne kaje se 3 ili 6,39% učinilaca.

Odnos učinioca prema odgovornosti za događaj takođe je teško sagledati jer nedostaju potrebni podaci. U velikom broju sudskih predmeta nema ovih podataka - 32 ili 29,09%. U onim sudskim predmetima u kojima postoje navedeni podaci, najveći broj učinilaca se izjasnio da ne prihvata svoju odgovornost, odnosno osporava vezu sa događajem - 25 ili 22,73%, zatim uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu - 21 ili 19,09%, krivi i sebe i žrtvu - 17 ili 15,45%, uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost - 6 ili 5,45%, racionalizuje svoju odgovornost - 4 ili 3,64%, ne daje objašnjenje ili ga nema - 3 ili 2,73% i ne krivi ni sebe ni žrtvu - 2 ili 1,82%.

Kod izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl.118a KZRS, odnos učinioca prema odgovornosti za događaj može se pratiti u 40 sudskih predmeta koji sadrže ove podatke (7 ili 16,28% predmeta ne sadrže podatke o odnosu učinioca prema odgovornosti za događaj). Kao i prva kategorija učinilaca, tako su se i učinioci krivičnog dela nasilje u porodici najčešće izjašnjavali da ne prihvataju svoju odgovornost - 13 ili 26,26%, zatim da uglavnom prebacuju odgovornost na žrtvu - 12 ili 25,54%, krivi i sebe i žrtvu - 6 ili 12,75%, uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost - 3 ili 6,39%, racionalizuje svoju odgovornost - 3 ili 6,39%, ne daje objašnjenje ili ga nema - 2 ili 4,26% i ne krivi ni sebe ni žrtvu - 1 ili 2,13%.

Podaci o uračunljivosti pokazuju da je najveći broj učinilaca bio uračunljiv u vreme izvršenja dela - 53 ili 48,18%. Smanjena uračunljivost konstatovana je kod 26 ili 23,64% učinilaca, neuračunljivost kod 9 ili 8,18% učinilaca i bitno smanjena uračunljivost kod 3 ili 2,73% učinilaca. U 19 ili 17,27% predmeta nije bilo podataka o uračunljivosti. Učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS takođe su bili u najvećem broju slučajeva uračunljivi u vreme izvršenja dela - 21 ili 44,66%, smanjeno uračunljivih bilo je 19 ili 40,43%, dok je neuračunljivih bilo 3 ili 6,39%. Za 4 ili 8,52% izvršilaca nije bilo podataka o njihovoj uračunljivosti.

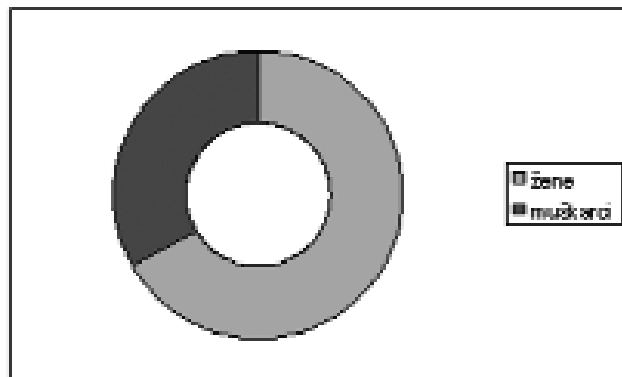
Upotreba alkohola kod učinilaca zabeležena je u 24 slučajeva i to: kao lako pijanstvo - 5 ili 4,54%, komplikovano pijanstvo - 1 ili 0,91%, srednje pijanstvo - 16 ili 14,54% i teško pijanstvo - 2 ili 1,82%. Pod dejstvom alkohola nije bilo 38 ili 34,54% učinilaca. S obzirom na to da je konstatovano da u 48 ili 43,65% slučajeva nema podataka o tome da li je učinilac u vreme

izvršenja dela bio pod dejstvom alkohola, ne možemo da budemo sigurni da neko od ovih učinilaca nije bio u alkoholisanom stanju.

Učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS bili su pod dejstvom alkohola u vreme izvršenja dela u 17 slučajeva. Kod ovih učinilaca postojalo je lako pijanstvo – 3 ili 6,39%, srednje pijanstvo – 12 ili 25,54%, teško pijanstvo – 2 ili 4,26%. Pod uticajem alkohola nije bilo 19 učinilaca ili 40,43% a za 11 ili 23,38% nema podataka o alkoholisanosti u vreme izvršenja krivičnog dela. Za one učinioce za koje je konstatovano da nisu bili pod dejstvom alkohola u vreme izvršenja dela, nema podataka da li inače konzumiraju alkohol, odnosno da li su alkoholičari. Takođe u sudskim predmetima nedostaju podaci o upotrebi alkohola u okviru primarne porodice (otac, majka).

Pod dejstvom droge u vreme izvršenja dela bilo je 3 ili 2,73% učinilaca. Ostali učinioci – 59 ili 53,62% nisu bili pod dejstvom droge ili za njih nema podataka – 48 ili 43,65%. Prilikom izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, pod dejstvom droge bila su 2 učinioca (4,26%). Za 32 ili 69,48% učinilaca konstatovano je da nisu bili pod dejstvom droge, dok za 13 nema podataka o korišćenju droge (26,26%).

Prema podacima iz sudskih spisa veći broj žrtava (dve trećine) je ženskog pola, bilo da se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice ili krivičnom delu nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Ukupan broj žrtava ženskog pola je 94 ili 66,67% a muškog pola 47 ili 33,33% (jedna trećina). Krivično delo nasilja u porodici čl. 118a KZRS u znatno većem procentu se vrši prema žrtvama ženskog pola - 47 ili 68,11%. Broj žrtava ovog krivičnog dela muškog pola je 22 ili 31,89% (grafikon 9).

Grafikon 9.

Prebivalište žrtava u mnogo većem broju slučajeva je grad – 120 ili 85,10%, zatim prigradsko naselje – 17 ili 12,06%, za samo dva ili 1,42% konstatovano da je prebivalište na selu, dok za dve žrtve nema podataka o prebivalištu. Žrtve krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118 KZRS takođe, u najvećem broju slučajeva, su žene.

ćem broju slučajeva, imaju prebivalište u gradu – 58 ili 84,05%. Prebivalište u prigradskom naselju ima 10 ili 14,50% žrtava, u selu nema prebivalište nijedna žrtva, a za 1 žrtvu (1,45%) nema podataka o prebivalištu.

Mesto rođenja žrtava krivičnih dela nasilja prema članovima porodice je grad – 92 ili 65,26%, zatim selo – 23 ili 16,31%, i prigradsko naselje 8 ili 5,67%, za 18 žrtava ili 12,76% nema podataka o mestu rođenja. Mesto rođenja žrtava krivičnog dela nasilje u porodici čl.118a KZRS je u većini slučajeva grad – 49 ili 71,00%, zatim selo – 12 ili 17,40%, prigradsko naselje – 4 ili 5,80%. Za 4 ili 55,80% žrtava nema podataka o mestu rođenja.

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, žrtve su različitog uzrasta. Među maloletnim žrtvama najmlađa ima 5 godina (1 ili 0,71%), zatim 6 godina (1 ili 0,71%), 8 godina (2 ili 1,42%), 9 godina (1 ili 0,71%), 10 godina (2 ili 1,42%), 16 godina (2 ili 1,42%), 17 godina (2 žrtve ili 1,42%). Među punoletnim žrtvama su sledeće starosne kategorije: 18-25 godina – 16 (11,3,5%), 25-32 godina – 11 (7,80%), 33-40 godina – 16 (11,35%), 41-48 godina – 19 (13,47%), 49-56 godina – 17 (12,06%), 57-65 godina – 14 (9,93%), preko 65 godina – 14 (9,93%). Za 22 žrtve (16,37%) nema podataka o uzrastu.

Najviše žrtava krivičnog dela nasilje u porodici čl.118a KZRS je u okviru starosne kategorije od 41-48 i 49-56 po 12 ili 17,40%. Zatim su sledeće starosne kategorije žrtava: 18-25 – 10 (14,50%), 33-40 – 8 (11,60%), preko 65 – 6 (8,65%), 25-32 – 5 (7,25%), 57-65 – 4 (5,80%). Maloletne žrtve su od 8 godina (2 ili 2,90%), 10 godina (2 ili 2,90%), 5 godina (1 ili 1,45%), 6 godina (1 ili 1,45%), 9 godina (1 ili 1,45%), 16 godina (1 ili 1,45%) i 17 godina (1 ili 1,45%). Za tri žrtve (4,35%) nema podataka o uzrastu.

Najveći broj žrtava – 50 (35,47%) pripada kategoriji oženjenih odnosno udatih u vreme izvršenja krivičnog dela. Znatno manji broj je neoženjenih/neudatih – 24 (17,02%), razvedenih – 22 (15,61%), udovaca/udovica – 9 (6,38%), lica kod kojih je u toku brakorazvodna parnica – 6 (4,25%), lica u vanbračnoj zajednici – 2 (1,42%), rastavljenih lica – 2 (1,42%). Za 26 žrtava (18,44%) nema podataka o njihovom bračnom statusu. U kategoriji žrtava nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS najviše je onih koji su bili ili su još uvek u nekom partnerskom odnosu – oženjenih/udatih je 28 (40,56%), vanbračna zajednica – 2 (2,90%), razvedenih – 4 (5,8%), rastavljenih – 1 (1,45%), udovaca/udovica – 5 (7,25%), u toku brakorazvodna parnica – 2 (2,90%). Neoženjenih/neudatih žrtava je 16 ili 23,19% a za 11 ili 15,95% nema podataka o bračnom stanju.

U pogledu broja dece, najviše žrtava ima jedno dete – 41 ili 29,08%, dvoje dece ima 40 žrtava (28,37%), bez dece je 28 žrtava (19,86%), troje i više dece imaju 12 žrtava (8,51%), a za 20 ili 14,18% žrtava nema podataka o broju dece. Drugačija situacija u pogledu broje dece je kod žrtava krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Najveći broj žrtava ima decu (44 ili 63,77%) i to: 18 žrtava ima dvoje dece (26,09%), 17 žrtava ima jedno dete

(24,64%), 9 žrtava ima troje i više dece dece (13,05%). Bez dece je 19 žrtava (27,57%), a za 6 (8,65%) nema podataka o broju dece.

U velikom broju sudskih predmeta – 57 ili 40,43% nema podataka o obrazovanju žrtava. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i učinilaca je sa srednjim obrazovanjem – 44 ili 31,20%, zatim sa osnovnom školom – 18 ili 12,76%, višom i visokom školskom spremom – 13 ili 9,22%, sa nezavršenom osnovnom školom je 5 ili 3,55%, bez škole je 3 ili 2,13% žrtava, 1 žrtva (0,71%) pored visoke školske sprema ima magisterijum. Žrtve krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS su takođe, u najvećem broju slučajeva sa srednjom školskom spremom – 25 (36,21%), sa osnovnom školom – 10 (14,50%), sa višom i visokom školskom spremom je 8 lica (11,60%), sa nezavršenom osnovnom školom – 4 (5,80%), bez škole – 3 (4,35%). Jedina žrtva koja ima najviši stepen obrazovanja – magisterijum (1 ili 1,45%) pripada kategoriji žrtava nasilja u porodici. Za 18 žrtava nema podataka o stepenu obrazovanja (26,09%).

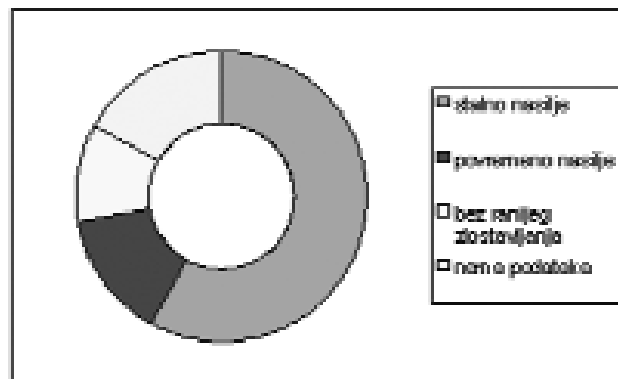
Kao i izvršioци, tako su i žrtve sa različitim zanimanjima: psiholog, ugostitelj, penzioner, konfekcionar, daktilograf, mašinski tehničar, trgovac, građevinski tehničar, arhitekta, student, učenik, apotekar, domaćica, medicinska sestra, frizer, šanker, komercijalista, kuvar, avioelektroničar, ekonomski tehničar, magistar političkih nauka, diplomirani pravnik, diplomirani ekonomista, vaspitač, konobar, krojač, pedagog, inženjer, nastavnik, tonmajstor, akademski slikar, što pokazuje da se nasilje primenjuje prema svim licima i da nivo obrazovanja nije od uticaja na viktimizaciju. Zaposleno je 52 ili 36,89% žrtava, nezaposleno je šest žrtava (4,25%), ali nisu u radnom odnosu takođe: domaćice – 9 (6,38%), penzioneri – 27 (19,15%), studenti – 7 (4,96%), dete – 1 ili 0,71%, učenici – 10 ili 7,09%, zemljoradnik – 1 (0,71%), tako da je ukupan broj lica koja nisu u radnom odnosu 61. Nema podataka o zaposlenju žrtava u 28 slučajeva (19,86%). Žrtve krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS zaposlene su u 29 ili 42,00% slučajeva, nezaposlene u 4 slučaja (5,80%). Ostale kategorije u pogledu zaposlenih su: penzioneri – 11(15,95%), učenici – 7 (10,15%), studenti – 5 (7,25%), domaćice – 4 (5,80%), zemljoradnik – 1 (1,45%), dete – 1 (1,45%). Nema podataka za 7 žrtava (10,15%).

Podaci o odnosu između žrtve i učinilaca pokazuju da je dominantan oblik nasilje između bračnih drugova ili partnera. Odnos supružnika postoji u 33 slučaja ili 24,03%. Pored ovog odnosa, najzastupljeniji je odnos između dece i roditelja (roditelj se pojavljuje kao učinilac, a dete kao žrtva) – 27 ili 19,15% i roditelja i dece (deca su učinioци, a roditelji žrtve) – 23 ili 16,31% slučajeva. Odnos razvedenih supružnika postoji u 20 slučajeva (14,18%), odnos brat/sestra u 9 ili 6,38% slučajeva, tašta/zet – 5 (3,55%), supružnika u vanbračnoj zajednici u 2 slučaja (1,42%), bivši devojka/mladić u dva slučaja (1,42%), šurak/zet – 2 slučaja (1,42%), baba/unuk – 2 slučaja (1,42%), snaja/svekar – 2 slučaja (1,42%), unuk/deda/baba – 2 (1,42%). U po jednom slučaju

(0,71%) postojao je odnos između žrtve i učinioca kao odnos između: mlađića/devojke, snaje/svekrve, svekrve/snaje, unuka/dede, svestra/snaje, zao-ve/snaje, bratanice/tetke, sestre bivše devojke/bivši mladić sestre, majka bivše devojke/bivši momak ćerke, strine/deverovog sina, stric/bratanac, snaje/devera.

Kod krivičnih dela kvalifikovanih kao nasilje u porodici čl. 118a KZRS, učinilac i žrtva su u najvećem broju slučajeva bili u bračnom odnosu – 19 ili 27,57%. U istom broju slučajeva – 19 ili 27,57% zastupljen je odnos između roditelja kao učinilaca i dece kao žrtava. U 16 slučajeva (23,19%) roditelji su žrtve, a deca učinioci, u 4 slučaja (5,80%) radi se o bivšim supružnicima, u 4 slučaja (5,80%) sestra je žrtva a brat učinilac, u dva slučaja (2,90%) postoji odnos između vanbračnih supružnika, u dva slučaja (2,90%) odnos između snaje i svestra i takođe u dva slučaja (2,90%) odnos između unuka kao izvršio- ca i dede i babe kao žrtava. U jednom slučaju (1,45%) bila je žrtva baba a unuk učinilac.

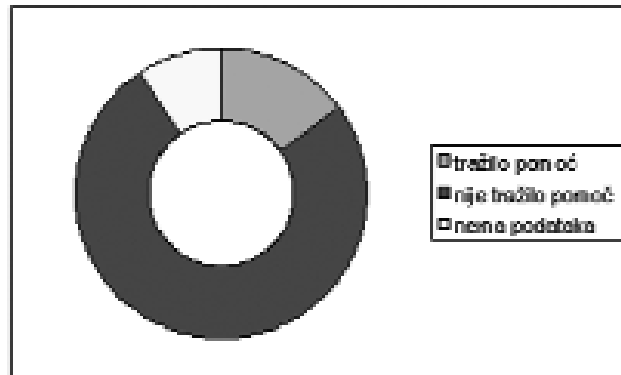
Nasilje prema članovima porodice trajalo je u dužem vremenskom perio- du. U najvećem broju slučajeva – 102 žrtve su bile zlostavljane pre kritičnog događaja i to stalno u 82 slučaja (58,16%) ili povremeno – 20 (14,18%). Ranije nije bilo zlostavljanja kod 15 žrtava (10,64%). U 24 predmeta (17,02% nema podataka o tome da li je učinilac žrtvu ranije fizički ili na drugi način maltretirao. Učinioci krivičnih dela nasilja u porodici čl.118a KZRS u mnogo većem broju slučajeva su ranije maltretirali žrtvu – 61 i to stalno – 51 ili 73,90% ili povremeno – 10 ili 14,50%. Samo 5 žrtvi nije ranije bilo maltreti- rano. Za 3 žrtve nema podataka da li su ranije bile maltretirane (grafikon 10).

Grafikon 10.

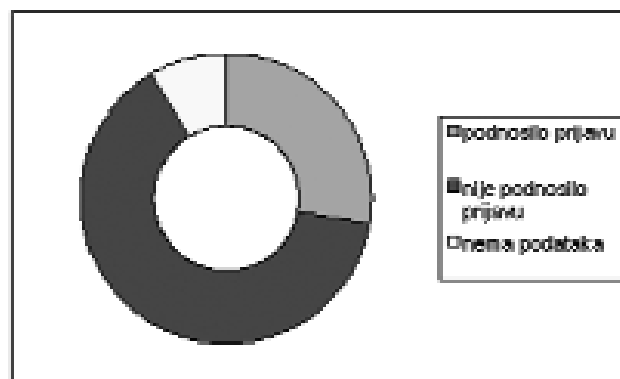
Iako su žrtve bile zlostavljane u dužem vremenskom periodu, nisu se obraćale za pomoć bilo kojoj instituciji koja pruža pomoć žrtvama – 106 ili 75,18% žrtava se nije nikome obratilo za pomoć. Za pomoć se obratila 21 žrtva (14,89%) i to centru za socijalni rad, lekaru, psihologu, Justiciji, Autonomnom ženskom centru, Fondu za humanitarno pravo. Nema podataka u 14

slučajeva (9,31%) o tome da li se žrtva obraćala za pomoć. Kada se vršilo krivično delo nasilja u porodici čl.118a KZRS, žrtve se takođe u najvećem broju slučajeva nisu obraćale za pomoć institucijama ili pojedincima koji profesionalno pružaju pomoć žrtvama ili nevladinim organizacijama – 47 (68,11%). Ovakvu pomoć tražilo je samo 18 ili 26,09% žrtava. Za 4 žrtve (5,80%) nema podataka o traženju pomoći (grafikon 11).

Grafikon 11.

Slično je i kad se radi o prijavljivanju vršenja nasilja policiji pre kritičnog događaja – u 90 ili 63,83% slučajeva konstatovano je da prijava nije podnošena, u 39 ili 27,66% prijava je podneta, dok u 12 predmeta (8,51%) nema podataka o obraćanju žrtve policiji. Žrtve nisu prijavljivale policiji postojanje zlostavljanja pre događaja koji je kvalifikovan kao krivično delo nasilja u porodici čl. 118a KZRS u 47 slučajeva (68,11%), prijavile su u 20 slučajeva (28,99%). U dva slučaja (2,90%) nema podataka o ranijem prijavljivanju izvršenog nasilja (grafikon 12).

Grafikon 12.

Većina žrtava ne traži pomoć od institucija iako nasilje traje duže vreme-

na, pored ostalog i zbog toga što se plaše reakcije nasilnika ili smatraju da je sramota govoriti o porodičnom nasilju. U jednom slučaju sin je pet godina zlostavljao roditelje, čak zabranjivao da uđu u kuću kada dovede društvo. Majka je, međutim, u sudskom postupku izjavila da je u velikom emotivnom rascepu, da je patrijarhalno vaspitana, da nije lako kada porodični problemi dođu "pred sud" i da zbog toga nije prijavljivala zlostavljanje policiji.

Mesto izvršenja krivičnog dela u 99 slučajeva je grad (90,00%), selo u 6 slučajeva (5,45%), a prigradsko naselje u dva slučaja (1,82%), nema podataka u 3 (2,73%) predmeta. Mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS je takođe grad u najvećem broju slučajeva – 44 ili 93,61%, a selo – 3 ili 6,39%.

Mesto samog događaja je zajednički stan učinioca i žrtve – 67 (59,91%), stan žrtve – 23 (20,91%), stan učinioca – 11 (11,00%), otvoren prostor/ulica/park – 7 (6,36%), radno mesto žrtve – 1 (0,91%), školsko dvorište – 1 (0,91%). Konkretno mesto izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS bilo je: zajednički stan učinioca i žrtve – 37 ili 78,70%, stan žrtve – 4 ili 8,52%, stan učinioca – 4 ili 8,52%, otvoren prostor/ulica/park -1 ili 2,13%, školsko dvorište – 1 ili 2,13%.

Sredstva izvršenja su različiti predmeti, počev od korišćenja određenih delova tela (ruka, noga), pa do hladnog (nož, sekira) i vatrenog (pištolj) oružja. Pored pesnice, šake, noge, najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja su: klompe, cipele sa debelim đonom, bonsek, plastični stočić, štaka, metalna šipka, kuka za volan, drvena motka, drška sekire, metalna poluga – pajser, čekić za meso, drvena oklagija, tučak za meso, drvena stolica, telefon (fiksni, mobilni), lovačka puška, kajiš, kabl od radio aparata, metalna kašika za obuvanje cipela, flaša, ključevi, kofa, staklena vazna.

Način izvršenja krivičnog dela zavisio je od vrste nasilja (fizičko, psihičko) i sredstava izvršenja. Tako se kao načini izvršenja pominju kod fizičkog nasilja: hvatanje za kosu, čupanje kose, udaranje po glavi i telu, šutiranje, šamaranje, izvrtanje ruke, stezanje oko vrata, davljenje, hvatanje za nos i bradu, udaranje pesnicom u predelu nosa i usta, ubadanje nožem, udaranje kukom za volan po glavi, bacanje u oči varikine, udaranje metalnom šipkom po licu, udaranje pajserom u potiljak, udaranje žrtve drvenom oklagijom u predelu nosa, udaranje glavom u glavu žrtve, udaranje žrtve tučkom za meso u predelu glave i leve ruke, bacanje na pod, udaranje glave žrtve o beton, grebanje po licu, izazivanje požara u kući žrtve, ujedanje žrtve za nos, stavljanje mašinice za meso na glavu i pretnja da će ubiti žrtvu, "šišanje" supruge kuhinjskim nožem, udaranje po glavi metalnom kašikom za obuvanje cipela, ga

Psihičko nasilje se najčešće sastojalo u vređanju, psovanju, vređanju na nacionalnoj osnovi (supruga Hrvatica), zaključavanju maloletnog deteta u mračnu prostoriju, svakodnevnom uznemiravanju telefonom, držanju uperenog pištolja prema žrtvi, kao i u pretnjama: da će zapaliti kuću, da će baciti bombu na kuću, da će sve pobiti, da će polomiti žrtvi ruke i noge, da će ubiti suprugu i decu, da će "dići kuću u vazduh", "da će žrtvu iseći na parčiće, da

će žrtvi iseći ruku”, kao i pretnja rečima “ako ne znaš šta ćeš, eno ti Dunav”. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja kombinuju se različiti načini izvršenja.

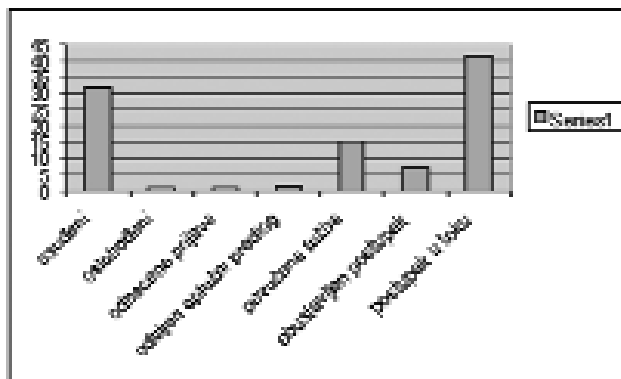
Najveći broj krivičnih dela nije izvršen u sticaju – 94 ili 85,46%. U sticaju je izvršeno 8 krivičnih dela (7,27%). U 8 predmeta (7,27%) nije konstatovano da li su krivična dela izvršena u sticaju. Nasilje u porodici čl. 118a izvršeno je u sticaju sa drugim krivičnim delom u 5 slučajeva (10,64%), a nije izvršeno u sticaju u 42 ili 89,36%.

Saučesništvo u vidu saizvršilaštva postojalo je u dva slučaja (1,82%). Nije bilo saučesništva u 104 ili 94,54% slučajeva. U 4 predmeta (3,64%) nije navedeno da li je delo izvršeno u saučesništvu. Krivično delo nasilja u porodici čl. 118a učinioci nisu izvršili u saučesništvu.

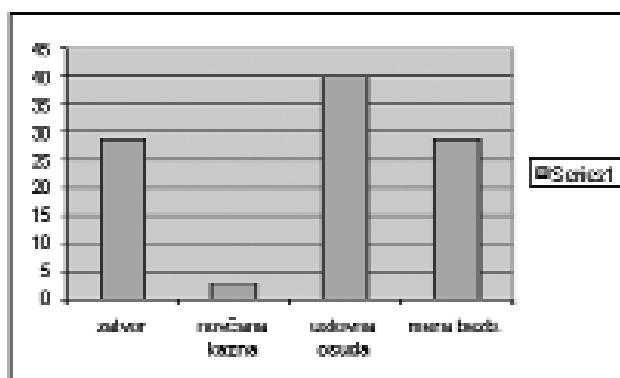
Posmatranjem vrste nasilja, dolazimo do zaključka da je fizičko nasilje bilo najzastupljeniji oblik nasilja. U 49 ili 44,54% postoji fizičko nasilje kao dominantan oblik nasilja, fizičko i psihičko nasilje postoji u 48 ili 43,64% slučajeva, psihičko nasilje u 12 ili 10,91% slučajeva, fizičko, psihičko i seksualno u jednom slučaju (0,91%). Kod krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS nezastupljenije je bilo fizičko i psihičko nasilje – 28 ili 59,56%, zatim fizičko nasilje – 14 ili 29,79%, psihičko nasilje – 4 ili 8,52% i fizičko, psihičko i seksualno nasilje – 1 ili 2,13%.

Veliki broj krivičnih postupaka koji se vode protiv učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice nije bio okončan u vreme istraživanja – 46 ili 41,81% iz uzorka sudskih predmeta koje smo analizirali. Pregledom postupaka koji su okončani u prvom stepenu utvrdili smo da su učiniocima izricane sledeće krivične sankcije: zatvor – 10 ili 9,09% slučajeva, novčana kazna – 1 ili 0,91%, uslovna osuda – 14 ili 12,73%, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno lečenja alkoholičara i narkomana u 10 slučajeva (9,09%). Znači, u najvećem broju slučajeva učiniocima je izricana uslovna osuda. Oslobađajuća presuda je doneta u jednom slučaju (0,91%), krivična prijava je odbačena u jednom slučaju (1 ili 0,91%), povučena je privatna tužba u 17 slučajeva (15,45%), odbijen optužni predlog u 2 slučaja (1,82%), zbog smrti učinioca obustavljen je postupak u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog zastarelosti krivičnog gonjenja u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog smrti privatnog tužioca u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog nedolaska privatnog tužioca u jednom slučaju (0,91%), odbačena privatna tužba zbog proteka roka u jednom slučaju (0,91%), odbačena privatna tužba zbog nepostojanja krivičnog dela u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja u dva slučaja (1,82%) (grafikoni 13 i 14).

U vreme istraživanja nije bio pravosnažno okončan postupak koji se vodio protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS u 17 ili 36,13% slučajeva.

Grafikon 13.

Grafikon 14.

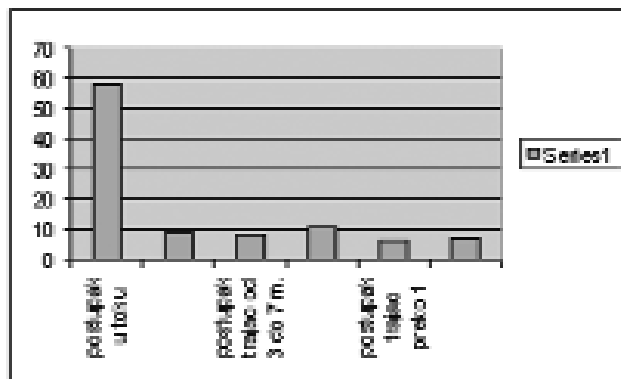
Učiniocima su izrečene sledeće krivične sankcije: zatvor – 6 ili 12,77%, novčana kazna – 1 ili 2,13%, uslovna osuda – 4 ili 8,52%, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog lečenja alkoholičara i narkomana u 4 ili 8,52%. Privatna tužba bila je povučena u 11 slučajeva (23,41%), odbijen optužni predlog u dva slučaja (4,26%), obustavljen krivični postupak zbog odustanka od krivičnog gonjenja – 2 ili 4,26%.

Učiniocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice određen je pritvor u 22 slučaja (20,00%), a učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS u 14 ili 29,79% slučajeva. Razlog za određivanje pritvora bio je najčešće postojanje realnih mogućnosti da će učinilac da ponovi izvršenje krivičnog dela.

Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne učiniocima, sud je našao da su otežavajuće okolnosti: ranija osuđivanost, drskost prilikom izvršenja krivičnog dela, povećan stepen društvene opasnosti, dužina perioda nanošenja telesnih povreda, brojnost nanetih povreda. Od olakšavajućih okolnosti navedene su: mladost, neosuđivanost, priznanje krivičnog dela, kajanje, činjenica da okrivljeni ima maloletnu decu i da je hranilac porodice, pomirenje sa žrtvom,

smanjena uračunljivost, loše zdravstveno stanje (tumor, hepatitis C), porodično stanje, starost, disocijalno poremećena ličnost, teške materijalne prilike u porodici, sređivanje porodičnih odnosa, javno izvinjenje. Kao što je već pomenuto kod drugih sudskih predmeta iz uzorka, i ovde sud automatski nabraja okolnosti koje utiču na odmeravanje kazne ne upuštajući se u detaljniju analizu konkretnih okolnosti vezanih za učinioca, žrtvu i samu situaciju izvršenja dela.

U pogledu trajanja krivičnog postupka, možemo konstatovati da je većina sudskih predmeta iz uzorka nezavršena i da postupak još uvek traje – 65 ili 58,10%. U onim predmetima gde je prvostepeni postupak okončan, proteklo vreme od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude bilo je: do 3 meseca – 10 (9,09%), od 3-7 meseci – 9 (8,18%), od 7 meseci do 1 godine – 11 (11,00%), preko 1 godine – 7 (6,36%). U osam slučajeva (7,27%) nema podataka o trajanju postupka (grafikon 15).

Grafikon 15.

Od 47 postupaka koji se vode protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS u toku je 31 postupak ili 65,93%. Od 16 okončanih postupaka 7 ili 43,75% trajalo je do tri meseca, od 3-7 meseci – 3 ili 18,75%, od 7 meseci do 1 godine – 2 ili 12,50%, preko 1 godine – 1 ili 6,25%. U tri slučaja (18,75%) nema podataka o trajanju postupka.

Na osnovu analize trajanja sudskog postupka, možemo da zaključimo da postupak isuviše dugo traje i da prođe prilično dug vremenski period od podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa. (u jednom slučaju prošlo je čak godinu dana od podnošenja krivične prijave i podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa).

U ukupnom uzorku pregledanih sudskih predmeta, žalba je podneta u 14 slučajeva. Drugostepeni sud je doneo odluku u 8 slučajeva, i to tako što je u 6 slučajeva potvrdio prvostepenu odluku, u jednom slučaju ukinuo i u jednom preinačio u pogledu odluke o kazni. S obzirom da u velikom broju slučajeva prvostepeni postupak još nije okončan i da se ne zna da li će biti podneta žalba, nije moguće u potpunosti pratiti postupak po žalbi i doneti relevantne zaključke.

Zaključci i predlozi

Istraživanje pravne prakse u procesuiranju krivičnih dela nasilja prema članovima porodice pred organima unutrašnjih poslova, tužilaštvima i sudovima u pet gradova u Srbiji (Beograd, Leskovac, Niš, Novi Sad i Subotica) omogućilo je da se uoče sledeće pojave:

1. Među izvršiocima dela nasilja prema članovima porodice u istraživanom uzorku najviše je muškaraca, dok je udeo žena, kao izvršilaca ovog oblika kriminaliteta, znatno manji. Preko 90% učinilaca krivičnog dela kvalifikovanog kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS su muškarci, a žene čine oko 10% od ukupnog broja izvršilaca. Slična je polna struktura izvršilaca i kad su u pitanju dela nasilja prema članovima porodice koja nisu kvalifikovana kao krivično delo iz čl. 118a KZRS. Učešće žena u izvršenju ovog oblika kriminaliteta znatno je manje od procenta učešća žena u opštem kriminalitetu i u krvnim deliktima.
2. Većina izvršilaca dela nasilja prema članovima porodice starosti je od 33-40 godina. Najveći broj izvršilaca je u braku (oko 45%) ili je razvedeno (25%) i ima dvoje dece. Među izvršiocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i posebno nasilja u porodici čl. 118a KZRS, prevlađuju lica sa srednjim obrazovanjem, što se razlikuje od nivoa obrazovanja izvršilaca krivičnih dela imovinskog kriminaliteta, među kojima prevlađuju lica sa nižim stepenom obrazovanja.
3. Većina izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici iz čl.118a KZRS je

zaposlena. Iako se, na osnovu podataka o zaposlenosti izvršilaca ovog dela, ne može sa sigurnošću konstatovati da je njihovo materijalno stanje zadovoljavajuće, ipak se može zaključiti da u istraživanom uzorku nezaposlenost nije bila odlučujući faktor za etiologiju krivičnog dela nasilja u porodici. Istovetan zaključak važi i kad su u pitanju izvršiocu drugih dela nasilja prema članovima porodice.

4. Najveći broj izvršilaca dela nasilja u porodici rođen je i živi u gradu. Među izvršiocima je najveći broj onih koji ranije nisu osuđivani (oko 65%), dok je ranije osuđivano njih oko 35%. Iz podataka o ranijoj osuđivanosti izvršilaca, može se zaključiti da se radi o povratu u krivično-pravnom smislu, ali se ne može zaključiti da li se radi i o povratu u penološkom smislu jer u spisima pregledanih predmeta nema podataka o vrsti i visini kazne koja je ranije bila izrečena. Jedan broj učinilaca bio je ranije prekršajno kažnjavan, a među njima dominiraju oni koji su prekršajno kažnjavani zbog narušavanja javnog reda i mira.

5. Učinioci dela nasilja prema članovima porodice najčešće ne priznaju izvršeno delo. Samo oko 15% izvršilaca izjavilo je da se kaje za izvršeno krivično delo, dok je oko 8% onih koji smatraju svoj postupak adekvatnim.

6. Među izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici najveći broj je onih koji ne prihvataju svoju odgovornost, odnosno osporavaju vezu sa događajem (oko 25%). Preko 20% učinilaca prebacuje odgovornost na žrtvu, oko 15% učinilaca za izvršeno delo okrivljuje sebe i žrtvu, oko 4% racionalizuje svoju odgovornost, oko 2% učinilaca ne krivi ni sebe ni žrtvu, oko 6% učinilaca uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost, dok se ostali nisu izjasnili o svom odnosu prema odgovornosti za događaj.

7. Najveći broj izvršilaca je bio uračunljiv u vreme izvršenja dela. Samo je oko 20% učinilaca bilo smanjeno uračunljivo, ali ne bitno, dok je neuračunljivost i bitno smanjena uračunljivost konstatovana kod nešto više od 10% učinilaca.

8. Većina izvršilaca nije bila pod uticajem alkohola i droge u vreme izvršenja dela nasilja u porodici.

9. Najveći broj žrtava nasilja u porodici su ženskog pola, bilo da se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice ili o krivičnom delu nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS.

10. Prebivalište većine žrtava je grad. Takođe, većina žrtava rođena je u gradu. Među žrtvama krivičnog dela nasilja u porodici dominiraju lica starosti od 41-56 godina, koja su oženjena ili su u vanbračnom odnosu, pri čemu najveći broj žrtava ima jedno ili dvoje dece i srednjeg je obrazovanja.

11. Podaci o odnosu između žrtve i izvršilaca pokazuju da je dominantan oblik nasilja prema članovima porodice nasilje prema bračnom, odnosno vanbračnom supružniku. Učinilac i žrtva su najčešće u bračnom odnosu ili su razvedeni. Roditelj je učinilac, a dete žrtva nasilja u oko 20% slučajeva, dok je nešto manji broj dece učinilaca dela nasilja prema svojim roditeljima (u oko 17% slučajeva).

12. Nasilje prema članovima porodice po pravilu je kontinuirano vršeno u dužem vremenskom periodu. Najveći broj žrtava ovog oblika nasilja bio je zlostavljan pre podnošenja krivične prijave, i to: stalno oko 65% žrtava, a povremeno oko 15% žrtava. Ranije nije bilo zlostavljano ili o tome nema podataka samo za 20% žrtava.

13. Većina žrtava koje su bile zlostavljane u dužem vremenskom periodu nisu se obraćale za pomoć bilo kojoj državnoj instituciji ili nevladinoj organizaciji.

14. Mesto izvršenja krivičnog dela u preko 90% slučajeva je grad, a mesto samog događaja najčešće je zajednički stan učinioca i žrtve ili stan žrtve. Na otvorenom prostoru izvršeno je samo oko 7% dela nasilja prema članovima porodice.

15. Sredstva izvršenja dela nasilja u porodici veoma su različita: delovi tela (ruke, noge) i raznovrsno hladno i vatreno oružje. Pored pesnice, šake, noge, najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja u porodici jesu: bonsek, stolica, metalna šipka, drvena motka, drška sekire, metalna poluga – pajser, čekić za meso, drvena oklagija, tučak za meso, drvena stolica, telefon (fiksni, mobilni), lovačka puška, kaiš, kabl, flaša, ključevi, kofa, staklena vazna i dr.

16. U preko 65% slučajeva nasilja prema članovima porodice, vršeno je i fizičko i psihičko nasilje, samo fizičko nasilje u oko 25% slučajeva, samo psihičko nasilje u oko 6% slučajeva, dok je u ostalim slučajevima vršeno fizičko, psihičko i seksualno nasilje.

17. Izuzetno širok spektar radnji fizičkog nasilja: hvatanje za kosu, čupanje kose, udaranje pesnicama po glavi i telu, šutiranje, šamaranje, izvrtanje ruke, stezanje oko vrata, davljenje, hvatanje za nos i bradu, udaranje pesnicom u predelu nosa i usta, ubadanje nožem, udaranje metalnom šipkom po licu i telu, udaranje pajserom u potiljak, udaranje žrtve drvenom oklagijom u predelu lica, udaranje glavom u glavu žrtve, bacanje na pod, udaranje glave žrtve o beton, grebanje po licu, izazivanje požara u kući žrtve, ujedanje žrtve, pretnja da će ubiti žrtvu, "šišanje" žrtve kuhinjskim nožem, gađanje stolicom itd. Psihičko nasilje se najčešće sastoji u vređanju, psovanju, vređanju na nacionalnoj osnovi, zaključavanju maloletnog deteta u mračnu prostoriju, svakodnevnom uznemiravanju telefonom, držanju uperenog pištolja prema žrtvi, kao i

u pretnjama nasilnika: da će zapaliti kuću, da će baciti bombu na kuću, da će sve pobiti, da će polomiti žrtvi ruke i noge, da će ubiti žrtvu i njenu decu, da će “dići kuću u vazduh”, da će žrtvu “iseći na parčiće”, da će žrtvi “iseći ruku”. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, kombinuju se različiti načini izvršenja.

18. Najveći broj krivičnih dela nasilja prema članovima porodice nije izvršen u sticaju, a saučesništvo je postojalo u neznatnom broju slučajeva.

19. U istraživanom uzorku samo manji broj dela kvalifikovan je kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, dok je neuporedivo veći broj kvalifikovan kao laka telesna povreda, teška telesna povreda, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, ubistvo, ubistvo u pokušaju, ubistvo na mah, iako su u radnjama učinilaca, članova porodice postojali svi elementi krivičnog dela nasilje u porodici. Razlog takve kvalifikacije, po pravilu, je (pre)usko tumačenje zakonskog pojma “član porodice”. To pokazuje da se u praksi nije u potpunosti shvatila suština i intencija novog krivičnog dela nasilja u porodici. Neoprostiva inercija u primeni propisa onemogućava da se ostvare postulirani pravopolitički ciljevi koje je zakonodavac imao u vidu inkriminišući nasilje u porodici kao posebno krivično delo.

20. Istraživanje je pokazalo da je opšta javnost nedovoljno informisana o izmenama u krivičnom zakonodavstvu, kojima je predviđeno posebno krivično delo nasilja u porodici, koje se goni po službenoj dužnosti. Na takav zaključak upućuje činjenica da žrtve nasilja u porodici, uglavnom supruge, (i dalje) podnose privatne tužbe protiv izvršilaca. Takva praksa izraz je stava žrtava nasilja u porodici da moraju same tražiti i ostvariti zaštitu jer se radi o njihovoj privatnoj porodičnoj stvari, što je posledica višedecenijske neadekvatne društvene reakcije na nasilje u porodici.

21. Prilikom odlučivanja o tome da li će podneti krivičnu prijavu za prijavljeno delo nasilja nad članom porodice, policija ima, pre svega, u vidu način i posledice izvršenja dela i okolnosti vezane za ranije izvršenje istog dela. Ukoliko se radi o delu koje nije rezultiralo težim fizičkim povređivanjem žrtve, krivična prijava se podnosi samo ako je nasilnik ranije prekršajno kažnjavan jer se polazi od stava da krivično delo nasilja u porodici podrazumeva postojanje kontinuiteta u ispoljavanju nasilja u porodici, koji se dokazuje ranijim prekršajnim kažnjavanjem nasilnika. U protivnom, umesto podnošenja krivične prijave, policija podnosi prekršajnu prijavu i time nastavlja sa praksom prekršajnog kažnjavanja nasilnika.

22. Organi krivičnog gonjenja, tužilaštvo i sud različito tumače zakons-

ki pojam “član porodice”, koji je korišćen prilikom inkriminisanja dela nasilja u porodici u čl. 118 a KZ RS. Kako krivičnopravnim odredbama nije definisan ovaj pojam, s obzirom da je to materija porodičnog prava, u praksi se pod pojmom “član porodice” podrazumeva samo član uže porodice, pri čemu se, kad su u pitanju partneri, traže dodatni uslovi: da se radi o supružnicima koji su u braku, da se među njima ne vodi brako-razvodni postupak i da su u vreme izvršenja dela živeli zajedno. Ovakav način interpretacije pojma “član porodice” dovodi do izuzetno velikog sužavanja dometa krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, tako da su u praksi izvan sistema ovog vida pravne zaštite: vanbračni supružnici, razvedeni supružnici, rastavljeni supružnici, lica koja su ili su bila u emocionalnoj vezi i lica koja se nalaze u faktičkoj zajednici.

23. Pogrešna pravna kvalifikacija krivičnih dela sa elementom nasilja izvršenih prema članovima porodice, višestruko je štetna. Pre svega, time se “umanjuje” društvena opasnost izvršenih krivičnih dela, čime se stvaraju uslovi da nasilnicima budu izrečene neadekvatne sankcije, tj. sankcije koje su predviđene za druga dela u kojima se žrtva i nasilnik ne nalaze u specifičnom porodičnom odnosu.

24. Policija, tužilaštvo i sud primenjuju različite kriterijume prilikom kvalifikacije dela nasilja izvršenog prema članovima uže, odnosno šire porodice, pri čemu dolazi do izražaja individualni stav lica koje u konkretnom slučaju postupa, a ne ujednačen stav policije i pravosudnih institucija. Nesumnjivo je da nejednako tumačenje krivičnopravnih propisa dovodi do njihove nejednake primene, što ozbiljno ugrožava princip zakonitosti i ravnopravnost građana i onemogućava ostvarivanje onih postuliranih ciljeva koje primena odredbi o krivičnom delu nasilja u porodici u praksi treba da ostvari.

25. Ne postoje mehanizmi za ujednačavanje stavova policije, tužilaštva i sudova u pogledu pojedinih elemenata krivičnog dela nasilja u porodici, niti je jednoobraznost postignuta unutar svake od ovih institucija. Da bi se postigao potreban stepen ujednačenosti, neophodno je koristiti odgovarajuće mehanizme za ujednačavanje pravne prakse, kao što su uputstva, načelna mišljenja i dr.

26. Mada je podnošenje krivične prijave najrizičniji trenutak za žrtvu partnerskog nasilja, ne preduzimaju se nikakve mere zaštite, niti policija obaveštava centar za socijalni rad o pokrenutom postupku, uprkos tome što je to od izuzetne važnosti, posebno u situacijama kad žrtva i nasilnik imaju zajedničko maloletno dete.

27. Javno tužilaštvo relativno često donosi odluke o odbacivanju krivične prijave i kad za njihovo donošenje ne postoje stvarni i pravni razlozi. Pored toga, donošenju pojedinih odluka o odbacivanju krivične pri-

jave ne prethodi preduzimanje zakonom predviđenih radnji u cilju prikupljanja relevantnih podataka. U odlukama o odbacivanju krivičnih prijava često se, kao razlog, navodi nedostatak dokaza, u situaciji kad žrtva izjavljuje da se ne pridružuje krivičnom gonjenju i koristi svoju zakonsku mogućnost da ne svedoči, iako iz opisa dela u krivičnoj prijavi proizlazi da, osim iskaza žrtve, postoje i drugi dokazi koji se u postupku mogu koristiti za dokazivanje relevantnih činjenica. S obzirom na to da se radi o krivičnom delu čiji je objekat zaštite brak i porodica, kao i s obzirom na specifičan odnos žrtve i izvršioca dela, nesumnjivo je da pre odlučivanja povodom krivične prijave državni tužilac treba pažljivo i svestrano da razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela i da, sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi, međutim, ove radnje najčešće izostaju, a krivična prijava se, po pravilu, odbacuje uvek kad žrtva promeni svoj ranije dati iskaz, navodeći da nije bilo nasilja.

28. Prilikom odlučivanja o optuženju, tužilaštvo se često oslanja na iskaz žrtve kao jedino dokazno sredstvo i propušta da istražnom sudiji, u slučaju pokretanja istrage, predloži izvođenje drugih dokaza, što, u slučajevima kasnijeg odbijanja žrtve da svedoči, onemogućava dokazivanje postojanja i izvršenja dela.

29. Prilikom uzimanja krivične prijave na zapisnik i saslušanja žrtve, pojedini tužioci upućuju žrtvu da još detaljnije razmisli o tome da li zaista želi pokretanje postupka i određuju rok u kome ona o tome treba da se izjasni, što predstavlja svojevrsni vid odvratanja žrtve od podnošenja krivične prijave, koja bi inicirala gonjenje učinioca krivičnog dela nasilja u porodici po službenoj dužnosti.

30. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud, po pravilu, ne sagledava sve okolnosti koje su relevantne za izbor vrste sankcije. Krivični zakon ne određuje koje se okolnosti smatraju olakšavajućim ili otežavajućim, već je ostavljeno sudu da sam proceni da li će izvesna činjenica uticati na povećanje ili smanjenje kazne u granicama propisanim zakonom. Na osnovu pregledanih sudskih predmeta, može se zaključiti da sud sasvim uopšteno navodi različite okolnosti kao otežavajuće, odnosno olakšavajuće, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva. Takođe, uočava se automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih okolnosti jer se navode pojedine okolnosti iz zakonske odredbe, pri čemu se uopšte ne vodi računa o tome da se radi o aktima nasilja u porodici koji su većeg stepena društvene opasnosti u odnosu na nasilje koje se vrši prema licima van porodičnog kruga. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud pravilno ne sagledava sve otežavajuće okolnosti, posebno trajanje i intenzitet ranije izvršenog nasilja, stepen ugro-

ženosti žrtve, niti analizira porodičnu situaciju u kojoj učinilac i žrtva žive.

31. Kazne koje su izrečene izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici ukazuju na postojanje tendencije blagog kažnjavanja: najviše je izrečeno novčanih kazni i uslovnih osuda, dok su kazne zatvora određene u trajanju koji predstavlja zakonski minimum, s tim što se sreću i sudske odluke u kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju ispod zakonskog minimuma.

32. Stepen efikasnosti policije, tužilaštva i suda nije na zadovoljavajućem nivou, što uslovljava da postupak od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene sudske odluke traje isuviše dugo. To je i razlog što u najvećem broju pregledanih predmeta iz istraživanog uzorka postupak nije bio okončan u vreme istraživanja, iako je većina krivičnih prijava u analiziranom uzorku podneta krajem 2002. godine i u toku 2003. godine. Kad je u pitanju rad policije, neprimereno je dug period od prijavljivanja dela nasilja prema članu porodice do podnošenja krivične prijave, posebno ako se ima u vidu da su u većini slučajeva podnošenju krivične prijave tužilaštvu prethodile samo radnje saslušanja osumnjičenog i žrtve. Postupak javnog tužioca takođe nije u potrebnoj meri efikasan: od podnošenja krivične prijave do donošenja rešenja o njenom odbacivanju u proseku protekne oko dva meseca, a period od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta traje prosečno više od četiri meseca. Brzini procesuiranja dela nasilja u porodici doprinosi i izrazita neefikasnost sudova, što potvrđuje podatak da od podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa protekne u proseku više od 5 meseci.

33. U cilju adekvatnog pristupa u procesuiranju krivičnog dela nasilja u porodici, neophodno je formiranje specijalizovanih službi u policiji, tužilaštvu i centrima za socijalni rad, koje bi se posebno bavile prevencijom i represijom nasilja u porodici.

34. Način postupanja policije prilikom izlaska na lice mesta nije regulisan posebnim protokolom, tako da su pripadnici policije prinudjeni da se "snalaze" u svakoj konkretnoj situaciji, što otežava njihov rad i otvara mogućnost neadekvatne reakcije, koja može izazvati ozbiljne posledice. Radi sprečavanja improvizacija u postupanju i ostvarivanja neophodne jednoobraznosti, potrebno je ustanoviti odgovarajuće standarde profesionalnog rada i jasno i precizno odrediti procedure u postupanju službenih lica organa unutrašnjih poslova.

35. Postojeće nekoordinisano i nesinhronizovano delovanje državnih institucija ne obezbeđuje adekvatnu i pravovremenu reakciju društva u slučajevima porodičnog nasilja. Stoga je potrebno inicirati stvaranje lo-

kalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici, u okviru kojih bi, na bazi protokola o saradnji državnih organa i institucija i nevladinih organizacija, bio izrađen program preventivnog i represivnog delovanja protiv nasilja u porodici, uz definisanje konkretnih zadataka i oblika saradnje.

36. U cilju unapređenja pravnih mehanizama zaštite od nasilja u porodici, neophodno je obezbediti kontinuirano praćenje primene zakonskih propisa o nasilju u porodici i ustanoviti zakonsku obavezu vođenja statistike o nasilju u porodici i redovnog obaveštavanja javnosti o obimu nasilja u porodici i rezultatima delovanja institucija pravnog sistema.

37. Postojeći mehanizam krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici ni približno nije dovoljan za suzbijanje ove negativne društvene pojave sa razornim posledicama i na ličnom i na društvenom planu. Inkriminisanje nasilja u porodici najnovijim izmenama Krivičnog zakona Republike Srbije predstavlja samo početni korak ka celovitom, delotvornom i koherentnom modelu pravne zaštite od nasilja u porodici. Stoga je neophodna hitna normativna intervencija u domenu porodičnog prava i sistema socijalne zaštite, koja bi obezbedila adekvatne preventivne mere zaštite od nasilja u porodici, u skladu sa međunarodnim standardima i savremenim rešenjima u uporednom pravu.

38. U institucijama pravnog sistema porodično nasilje nema onaj tretman koji imaju drugi oblici nasilja. Jedan od razloga takvog stanja leži u činjenici da većina profesionalaca nasilje u porodici smatra manje opasnim oblikom kriminaliteta i stoji na stanovištu da je ono privatna stvar pojedinaca, te da ga prevashodno treba tretirati unutar institucija socijalne zaštite porodice kako bi se pružanjem psihološke i savetodavne pomoći porodica održala na okupu. Zbog takvih stavova i predrasuda, reakcija pravosudnog sistema u slučajevima porodičnog nasilja nije adekvatna, žrtve nasilja ne uživaju zadovoljavajuću pomoć i podršku i tokom sudskog postupka, gotovo bez izuzetka, bivaju sekundarno viktimizirane.

39. Izgradnja budućeg sistema zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji, pre svega, podrazumeva projektovanje odgovarajuće strategije u vidu Nacionalnog plana akcije, koji bi obezbedio sistem mera i aktivnosti za suzbijanje porodičnog nasilja i koordinisano delovanje državnih i socijalnih institucija i organa uključenih u prevenciju i represiju porodičnog nasilja. Nacionalni plan akcije za borbu protiv nasilja u porodici trebalo bi, pored ostalog, da obuhvati sledeće mere:

- Izgradnja sveobuhvatnog i koherentnog sistema pravne zaštite od nasilja u porodici baziranog na prožimanju preventivnih (porodično-pravnih) mera zaštite i mera krivičnopravne zaštite, po uzoru na

“Model pravne zaštite od nasilja u porodici” Viktimološkog društva Srbije, koji je upućen nadležnim organima na razmatranje i usvajanje.

- permanentna edukacija kadrova,
- ustanovljenje i primena efikasnih i delotvornih institucionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti,
- projektovanje i realizacija programa za prevladavanje patrijarhalnog morala i ideologije i seksističke organizacije društva, koji opravdavaju porodično nasilje,
- kreiranje sadržaja vaspitanja i obrazovanja mladih za humane odnose među polovima i za odgovorno roditeljstvo,
- promovisanje modela nenasilnog rešavanja konflikata u partnerskim odnosima,
- kreiranje i realizacija programa senzibilisanja javnosti za probleme žrtava porodičnog nasilja,
- iniciranje formiranja lokalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici
- projektovanje adekvatne strategije i programa pomoći i podrške žrtvama porodičnog nasilja, uključujući osnivanje “sigurnih kuća” za žene i decu žrtve porodičnog nasilja, formiranje posebnog državnog fonda za naknadu štete žrtvama porodičnog nasilja i dr.

40. Kreiranje i realizaciju Nacionalnog plana akcije treba ostvariti uz punu saradnju državnih organa, institucija i nevladinih organizacija specijalizovanih za borbu protiv nasilja u porodici, uz korišćenje rezultata dosadašnjih naučnih istraživanja i uvažavanje iskustava ženskih nevladinih organizacija u radu sa žrtvama porodičnog nasilja.

